

37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia

Had- és Rendészettudományi Szekció

Budapest, 2025. április 22–24.

Nemzeti Közszolgálati Egyetem

Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

Mesterséges intelligencia és a gépiesített bírósági döntéshozatal.

Jelige: „Code: MI_kritic”

Pályamunka lezárásának időpontja: 2024. december

2025.

Tartalom jegyzék

1.	Bevezetés	- 2 -
1.1.	Emberi előrejelzések.....	- 2 -
1.2.	Európai Unió Tanácsa zöld utat adott.....	- 2 -
2.	Miről lesz szó?	- 3 -
3.	De mi is az MI?.....	- 4 -
3.1.	Mesterséges intelligencia lényege, fogalma	- 4 -
3.2.	Gépi tanulás	- 5 -
3.3.	Automatizált döntések egyes területeken	- 6 -
4.	Jelenleg milyen rendszerről beszélhetünk a magyar bíróságokon?	- 10 -
5.	Külföldi irányok.....	- 12 -
6.	Bíró gondolkodás kódolása, és a vádely fontossága	- 14 -
7.	Bírói meggyőződés problematikája	- 16 -
8.	Indokolási kötelezettség, mint MI biztosíték?	- 19 -
9.	Jogorvoslat elhalványulása, avagy a tökéletes ítélet?	- 23 -
9.1.	Megfelelési kényszer	- 25 -
9.2.	Ember, mint szükséges szereplő	- 26 -
	Kínai szoba.....	- 27 -
9.3.	Átláthatóság	- 28 -
9.4.	Hatékonyság, mint gyorsaság vagy költséghatékonyság?	- 30 -
10.	Jogorvoslathoz való jog, és az ellenőrzés kivitelezése?	- 32 -
11.	Összegzés	- 37 -
12.	Irodalomjegyzék.....	- 39 -
12.1.	Felhasznált jogszabályok	- 39 -
12.2.	Írott források	- 39 -
12.3.	Online hivatkozások.....	- 41 -

12.4.	Bírósági határozatok	- 43 -
12.5.	Egyéb forrás	- 43 -

1. Bevezetés

1.1. *Emberi előrejelzések*

Valóban helyettesíthetők lennénk? Vetődik fel minden emberben a kérdés, miután a mesterséges intelligencia térnyeréséről, fejlődéséről szerzünk tudomást. Mely területek irányítását vagyunk hajlandóak át adni? Rengeteg film szolgál tanulságul a mesterséges intelligencia (továbbiakban MI) önkényes igazságérzetére, amelyek mind azt sugallják, hogy végül szembe fordul az emberiséggel, azon átgázolva valósítja meg az általa helyesnek vélt elgondolást, megoldást. Ezek az elképzelések talán túlzottnak tűnnek, mégsem állnak olyan messze a valóságtól, sőt vajon mennyi hatalmat vagyunk hajlandóak, átengedni és mennyi felett tudunk határokat, felügyeletet fenntartani? Elfogadható lenne, hogy egy gép ítélkezzen felettünk? Mennyire maradna fenn a jelenleg ismert bírósági szervezetrendszer?

Természetesen az MI számtalan pozitív lehetőséget, innovációt hordoz magával és én nem a hasznosságát, a szükségességét kérdőjelezem meg, hanem a hozzá állásra szeretném a figyelmet jobban felhívni. Ugyanis az MI, ha élhetek metaforával olyan, mint a tűz, amely képes szörnyű pusztításokra, ha ellenőrizetlenül terjed, de ha kezeljük és felügyeljük a megfelelő tudással és eszközökkel, az életünk egyik alapvető eszközévé válhat.

1.2. *Európai Unió Tanácsa zöld utat adott*

2024 egy kulcsfontosságú év a téma szempontjából, hiszen elfogadásra került az első uniós rendelet a mesterséges intelligenciáról. A mesterséges intelligencia használatát az EU-ban a világ első átfogó MI-jogszabály fogja szabályozni, amely kockázatalapú megközelítést alkalmaz: minél nagyobb a társadalomnak okozható kár kockázata, annál szigorúbbak a szabályok¹.

¹ Az Európai Unió Tanácsa, Sajtóközlemény: A mesterséges intelligenciáról szóló rendelet: a Tanács zöld utat adott a mesterséges intelligenciára vonatkozó – a világon az első – jogszabálynak <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2024/05/21/artificial-intelligence-ai-act-council-gives-final-green-light-to-the-first-worldwide-rules-on-ai/> (2024. 11. 05.)

2. Miről lesz szó?

A korábban említett rendelet alapján az MI-eszközök alkalmazása ugyan támogathatja a bírák döntéshozatali hatáskörét, vagy a bírói függetlenséget, de nem válthatja azt fel, mivel a végső döntéshozatalnak ember által irányított tevékenységnek kell maradnia.² Millyen okok miatt rögzíthették ezt a megállapítást? Az MI-eszközök bűnüldöző és egyéb releváns hatóságok általi használata nem idézhet elő egyenlőtlenséget vagy kirekesztést. Nem szabad figyelmen kívül hagyni az MI-eszközök használatának a gyanúsítottak védelemhez való jogára gyakorolt hatását, különösen az e rendszerek működésére vonatkozó érdemi információk beszerzésének nehézségét, valamint a kapott eredmények bíróság előtti vitatásának ebből eredő nehézségeit, főként a vizsgálat alatt álló természetes személyek esetében.³

Dolgozatom elsősorban olyan kérdés világra összpontosít, amelynek fókuszában az az elgondolás, feltételezés áll, hogy a mesterséges intelligencia, mennyire lenne képes nem csak támogatni a bírói munkát, hanem akár teljesen átvenni azt. Valóban gépiesíthető az ítélethozatal?

Mármint, ha kicsit jobban végig gondoljuk, amilyen gyors ütemben fejlődik a világ, ez a feltételezés egyáltalán nem tűnik idegennek viszont, ha tényleg megvalósulna, vajon képesek vagyunk nemcsak felismerni és felmérni ennek kockázatait, hanem megfelelően is tudunk rá reagálni?

Ezt a témát körbejárva leginkább a bírói meggyőződés és indokolási kötelezettség tükrében az MI kockázataira próbálok kritikai álláspontokat megfogalmazni, és megcáfolni azt a feltételezést, hogy az MI nem csak elősegíti, hanem át is veheti az ítélethozatal szerepét.

² EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2024/... RENDELETE (...) a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok megállapításáról, valamint a 300/2008/EK, a 167/2013/EU, a 168/2013/EU, az (EU) 2018/858, az (EU) 2018/1139 és az (EU) 2019/2144 rendelet, továbbá a 2014/90/EU, az (EU) 2016/797 és az (EU) 2020/1828 irányelv módosításáról (a mesterséges intelligenciáról szóló rendelet) <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-24-2024-INIT/hu/pdf> 61. oldal

³ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2024/... RENDELETE (...) a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok megállapításáról, valamint a 300/2008/EK, a 167/2013/EU, a 168/2013/EU, az (EU) 2018/858, az (EU) 2018/1139 és az (EU) 2019/2144 rendelet, továbbá a 2014/90/EU, az (EU) 2016/797 és az (EU) 2020/1828 irányelv módosításáról (a mesterséges intelligenciáról szóló rendelet) <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-24-2024-INIT/hu/pdf> 58. oldal

3. De mi is az MI?

3.1. *Mesterséges intelligencia lényege, fogalma*

Aleksandra Przegalińska Professzor lengyel AI-szakértő kifejtésében: Az MI, vagy mesterséges intelligencia algoritmusok sora. Egyedi algoritmusok, amelyek adatokból tanulnak. Tanulhatnak felügyelet mellett, amikor, be lehet avatkozni; felügyelet nélkül, amikor nem lehet beavatkozni, vagy csak alig; és megerősítés révén, ami azt jelenti, hogy saját tapasztalataikból és hibáikból tanulnak. Az MI egy tudományág, amely a robotikát, a szakértői rendszereket, sőt a gépi látást is magában foglalja. Azokat az algoritmusokat, amelyek lehetővé teszik a tárgyak észlelését, vagy maguk is képesek tárgyakat, képeket létrehozni. MI a természetes nyelvfeldolgozás is, például a virtuális asszisztenshez hasonló szöveg- és beszédmegoldások, vagy a gépi fordítás, amikor algoritmusok segítségével franciáról lengyelre, angolra vagy németre lehet fordítani. MI a szakértői rendszerek és a különféle optimalizáló rendszerek, továbbá nyilvánvalóan a gépi tanulás is egy sor algoritmus, amely más algoritmusok tanulását teszi lehetővé.⁴

Az Európai Parlament egy állásfoglalása alapján pedig: az MI a gépek emberhez hasonló képességeit jelenti, mint például az érvelés, a tanulás, a tervezés és a kreativitás. Lehetővé teszi a technika számára, hogy érzékelje környezetét, foglalkozzon azzal, amit észlel, problémákat oldjon meg, és konkrét cél elérése érdekében tervezze meg lépéseit. A számítógép nemcsak adatokat fogad (már előkészített vagy összegyűjtött adatokat érzékelőin, például kameráján keresztül), hanem fel is dolgozza azokat és reagál rájuk.⁵

⁴ European Commission: Aleksandra Przegalińska: Artificial Intelligence – Explainer in 3 levels of complexity
<https://audiovisual.ec.europa.eu/en/video/I-206884?lg=EN&sublg=hu> (2024.12.02)

⁵ Európai Parlament: Mi az a mesterséges intelligencia és mire használják?
<https://www.europarl.europa.eu/topics/hu/article/20200827STO85804/mi-az-a-mesterseges-intelligencia-es-mire-hasznaljak>
(2024.12.02)

1 sz kép: Különböző funkciójú LLM -k

3.2. Gépi tanulás

Az Európai Bizottság egy oktatási segédanyag keretében mutatja be a mesterséges intelligencia fejlődését⁶. Hogyan dolgozza fel az információkat? Hogyan is tanul az MI? Különböző technika létezik erre, közülük az egyik a felügyelt tanulás, amely sok emberi beavatkozást igényel. Ebben az esetben szükség van egy célértékre és referenciaadatokra, amelyeket az emberek biztosítanak.⁷ A másik fő technika, a felügyelet nélküli tanulás. Itt az MI nagyobb autonómiával rendelkezik, nincsenek célértékek (bizonytalanságban tanul). A harmadik, legújabb technikája a megerősítéses tanulás. Az MI itt teljesen vak, önállóan tanul hibáiból és tapasztalataiból. Végül eljutottunk jelenleg az algoritmus-alapú gépi tanuláshoz, és egyre inkább az észlelésre, az érvelésre és az általánosításra összpontosítunk. Az Európai Bizottság annak biztosítására törekszik, hogy az MI emberközpontú, értékeinkkel összhangban lévő, társadalmi szempontból pedig előnyös legyen. Az MI-nek biztonságosnak, átláthatónak és elfogulatlannak, megkülönböztetésmentesnek kell lennie.

⁶ Az Európai Unió: A mesterséges intelligencia fejlődése (Aleksandra Przeglasińska, lengyel MI szakértő beszámol a gépi tanulás fejlődéséről, céljáról és jövőjéről.) https://learning-corner.learning.europa.eu/learning-materials/evolution-artificial-intelligence_hu (2024.12.04)

⁷ Rendkívül hasznos lehet például a várható élettartam előrejelzésére egy adott régióban, vagy hogy mennyire lesz népszerű egy adott reklám. A másik az osztályozás, amely a család ügyletek feltárásában segíthet, vagy például annak meghatározásában, hogy egy adott képen egér vagy teknős van.

3.3. Automatizált döntések egyes területeken

Egyebek között 2020-ban Magyarország elfogadta az új Mesterséges Intelligencia Stratégiáját, amelynek célkitűzése, hogy 2030-ra a kormányzati adminisztráció legalább 60%-a elektronikus formában működjön, például önkiszolgáló kioszkok vagy –fizikai— robotok bevonásával. A Stratégia nemcsak a közigazgatási adminisztrációra fókuszál, hanem számos más területen is meghatározza az MI alkalmazását. Ilyen területek többek között a munkaerőpiaci közvetítés, az egészségügy, a határrendészet, a forgalomirányítás és a bűnüldözés. Emellett az adóhatóság és az Állami Számvevőszék is mesterséges intelligenciával támogatott előszűrő és kiválasztó eszközökkel erősödné. Az automatikus döntéshozatalra szokták példaként felhozni a Veda, intelligens kamerarendszert, amely Magyarország egész területéről gyűjt adatokat a KAFIR (Közlekedésbiztonsági Automatizált Feldolgozó és Információs Rendszer) számára. Ez a rendszer a rendőrség által használt Robotzsaru nevű ügykezelési rendszerrel együttműködve bonyolítja le a közúti szabálysértések elkövetőinek bírságolását. A kamerák rögzítik a rendszámot, a sebességet, a felvétel időpontját és a GPS-koordinátákat, amelyeket a KAFIR rendszere elemez. A rendszer többek között ellenőrzi, hogy körözés alatt áll-e az adott jármű, majd az összesített adatcsomagot továbbítja a Robotzsaru rendszerbe. Innen, a szabálysértés jellegétől függően, az ügyet a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező hatósághoz irányítják. Az említett folyamatok eddig teljesen automatizáltan zajlanak, és amennyiben a szabálysértés az objektív felelősség körébe tartozik, a döntéshozatal is automatizált – habár az ügy végső jóváhagyását egy Robotzsaru által kijelölt ügyintéző végzi el. Mégis autós fórumokon időnként felbukkannak olyan esetleírások, amelyek arról számolnak be, hogy a rendszer olyan szabályszegések miatt szabott ki bírságot, amelyek végrehajtása a fizika törvényeivel ellentétes lenne.⁸

Egy automatizált rendszer hogyan hibázhat? Ezek az esetek gyakran felvetik a rendszer hibás működésének vagy téves adatértelmezésének lehetőségét, és rámutatnak az automatizált rendszerek általános korlátaira, például a környezeti tényezők helytelen értelmezésére vagy az emberi ellenőrzés szükségességére.

Beszélhetünk a mesterséges intelligenciáról szinte minden szektor esetében, legyen az jogi, egészségügy, a pénzügyi szektor, az üzleti világ, a közlekedés és az autonóm járművek, az oktatás, a mezőgazdaság, a művészet és a kreatív ipar, a filmes ipar, a HR vagy munkaerőpiac.

⁸ K-Monitor, Mikor veszik át a közigazgatást az algoritmusok? orsivin // 2021.04.13.
https://k.blog.hu/2021/04/13/algovrithms_2 (2024.12.20)

Például⁹:

UiPath

Robotic Process Automation (RPA) szoftver, mely automatizálja az ismétlődő üzleti folyamatokat.

Blue Prism

RPA megoldás, amely elősegíti a vállalatok digitális munkaerővel történő átalakítását.

Power BI

Power BI

Microsoft által fejlesztett üzleti intelligencia eszköz, amely segít az adatok elemzésében és megosztásában.

Alteryx

Adatelemzési platform, amely elősegíti a prediktív és statisztikai elemzéseket.

Zendesk AI

Az ügyfélszolgálati interakciók hatékonyabbá tételét célozza automatizált válaszokkal és intelligens elemzésekkel.

HubSpot AI

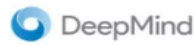
Marketing, értékesítés és ügyfélszolgálat automatizálása, célközönség jobb megértése és ügyfélkapcsolatok hatékony kezelése.

⁹ Bluebird Réfi Balázs: Mesterséges Intelligencia: Mi az AI és mire használható? <https://bluebird.hu/mesterseges-intelligencia/> (2024.12.20)

IBM Watson Health

Egészségügyi adatok elemzése és betegellátás javítása AI-alapú megoldásokkal.

Google DeepMind Health

Egészségügyi kutatásokban és betegellátásban használt fejlett AI technológiák.

Babylon Health

Digitális egészségügyi szolgáltatások AI-alapú diagnosztikával és kezelési tanácsadással.

Tesla Autopilot

AI-alapú autonóm vezetési technológia, amely a vezetési élményt és biztonságot javítja.

Waymo

Önvezető technológia fejlesztése a közlekedés biztonságának és hatékonyságának javítására.

Duolingo AI

Nyelvtanulást támogató AI, amely személyre szabott tanulási élményt nyújt.

Blue River Technology

Növényvédelmi és mezőgazdasági optimalizálásra irányuló AI technológiák.

Agrobot

AI-alapú robottechnológia a mezőgazdasági termelés hatékonyságának növelésére.

PrecisionHawk

Drónok és AI elemzés alkalmazása a mezőgazdasági termelés hatékonyságának növelésére.

Lex Machina

Jogi döntéshozatal és elemzés AI-alapú eszközökkel.

LegalSifter

Szerződések és dokumentumok AI-alapú elemzése és kezelése.

Kira Systems

Automatizálja és gyorsítja a jogi dokumentumok elemzését, intelligens szövegfelismerő technológiával, ami növeli a pontosságot és hatékonyságot.

4. Jelenleg milyen rendszerről beszélhetünk a magyar bíróságokon?

Az MI ma is jelen van az élet rengeteg területén, bármilyen aspektusból közelítjük is meg. Például a ChatGPT-t emberek milliói kezdték el használni a munkájuk támogatására, megállapítva, hogy jelentősen megkönnyíti a mindennapi munkaterhelésüket. Nem meglepő módon, sokan fantáziálnak arról, hogy a jogászok ezen belül a bírók munkáját több oldalról nézve is felválthatja a mesterséges intelligencia.

El kell ismerni, hogy a mesterséges intelligencia által rengeteg pozitív újítások, technológiák, rendszerek vetettek gyökeret jelenleg is a magyar igazságszolgáltatásban.

Olyan technológiai fejlődésekre gondolok, azon MI-rendszerekre, amelyek tisztán járulékos, adminisztratív tevékenységek elvégzésére szolgálnak, és nem befolyásolják a tényleges igazságszolgáltatást az egyedi ügyekben, mint például a bírósági határozatok, dokumentumok vagy adatok anonimizálása vagy álnevesítése, a személyzet közötti kommunikáció, adminisztratív feladatok ellátása¹⁰. Magyarország tekintetében ezek közé sorolható a Via Video (távmeghallgatást segíti elő az eljárás alanyainak és egyéb résztvevőinek) ÍTR (ítélkezési támogató rendszer), ÜIR (Ügyfél Iratbetekintő Rendszer), LIR (Lajstromirodai Iratbetekintő Rendszer), de ezeken kívül, BIIR (Bírósági Integrált Informatikai Rendszer—egyszerre iktató- és iratnyilvántartó), E-akta rendszer (az ügyfelek számára elérhetővé teszi az interneten keresztül az elektromos dokumentumok elérését), MIA (a kúriánál Mesterséges Intelligencia Asszisztens bizonyos jogi dokumentumok rendszerezésére és automatikus feldolgozására), Elektronikus Ügykezelési és Iratkezelési Rendszer (EÜIR), IRIS (Iratkezelő és Ügyfélkapu Rendszer), E-per és E-papír, Jogi keresőmotorok és adatbázisok (Wolters Kluwer, Jogkódex), Online vitarendezési rendszerek, Beszédfelismerő rendszerek (kísérleti fázisban)^{11,12}.

¹⁰ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2024/... RENDELETE (...) a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok megállapításáról, valamint a 300/2008/EK, a 167/2013/EU, a 168/2013/EU, az (EU) 2018/858, az (EU) 2018/1139 és az (EU) 2019/2144 rendelet, továbbá a 2014/90/EU, az (EU) 2016/797 és az (EU) 2020/1828 irányelv módosításáról (a mesterséges intelligenciáról szóló rendelet) <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-24-2024-INIT/hu/pdf> 61. oldal

¹¹ Országos Bírósági Hivatal (Magyarország Bíróságai): A beszédfelismerő és –leíró szoftverek

<https://birosag.hu/birosagokrol/digitalis-birosag/beszedfelismero-es-leiro-szoftverek> (2024. 11. 10.), E-akta - Digitális Bíróság Projekt <https://birosag.hu/birosagokrol/digitalis-birosag/e-akta> (2024. 11. 10.), Távmeghallgatás – VIA VIDEO PROJEKT <https://birosag.hu/birosagokrol/digitalis-birosag/tavmeghallgatas-via-video-projekt> (2024. 11. 10.), Digitális Bíróság videótár <https://birosag.hu/birosagokrol/digitalis-birosag/videotar> (2024. 11. 10.) Nemzeti Infokommunikációs Szolgáltató Zrt. <https://nisz.hu/> (2024. 11. 10.)

¹² NAGY Adrienn: A mesterséges intelligencia és a digitalizáció jelentősége és lehetséges hasznosítási területei az igazságszolgáltatásban; Infokommunikáció és Jog, 2022/2. E-különszám,

Egy laikus ember számára is kézen fekvő ez az elképzelés, hogy a bírói munkálatokat hamarosan a mesterséges intelligencia képes lesz felváltani. Valóban ilyen egyszerű lenne? Az általuk követhető gondolatmenet nem logikátlan, hiszen, ha arra alapozzuk, hogy egy adott ügy eseteit, bizonyítékokat, enyhítő vagy súlyosító körülményeket, adott esetben bírói gyakorlatokat, tényálláselemeket, normaszövegeket mind egy programba betáplálva, ha élhettek e kifejezéssel ugyan azt az ítéletet kellene kapni, mint, amit a bíró maga hozna.

Továbbá ma is vannak ismereteink arról, hogy folynak kutatások, amelyek arra irányulnak, hogy a mesterséges intelligencia mennyire képes előre jelezni bizonyos jogesetek eredményeit.

5. Külföldi irányok

2020-ban az UCL (University College London) kutatói szerint, a mesterséges intelligencia rendszere helyesen jósolta meg az Emberi Jogok Európai Bírósága által meghallgatott ügyek százainak eredményét. Az érintett tudósok szerint az AI (MI) 79% -os pontossággal jósolta meg az ítéleteket. Az AI valóban előrejelezheti az emberi jogi ügyek kimenetelét? Történetesen a kutatásban azokat az eseteket választották a vizsgálathoz, amelyek alapvető jogokkal kapcsolatos ügyek voltak, és sok közzétett adat állt rendelkezésükre. Az algoritmus mintákat keresett a szövegben, és képes volt minden egyes esetet „sértésnek” vagy „nem sértésnek” címkézni. Annak érdekében, hogy elkerüljék az elfogultságot és a hibás tanulást, a csapat egyenlő számú sértési és nem sértési esetet választott az MI számára, hogy ezek alapján tanuljon.

Szeretném kiemelni, hogy az algoritmus hajlamos volt hibás ítéleteket hozni, amikor két hasonló esetet vizsgált– az egyik sértés volt, a másik nem –. Ez arra utalt, hogy a platform nem volt képes észrevenni a jog finomabb részleteit.¹³ Ezek a rendszerek jelenleg nem képesek arra, hogy a bírósági döntéshozatal, komplex morális, társadalmi, illetve jogi tényezőket megfelelően figyelembe vegyék, hanem statisztikai alapú előrejelzéseket képesek csak alkotni.

De lehet beszélni olyan fejlesztésekről, mint a „predictive justice” amely szintén jogi eljárásokat támogató rendszerre utal, ami magában foglalja a jogi adatok elemzését is, vagy korábbi bírósági döntések alapján próbálják az ügy kimenetelét előre megjósolni. Mégis leginkább abban segít a jogászoknak, hogy milyen precedensek vonatkozhatnak vagy milyen irányba haladhat az adott ügy. Illetve az egyre többször hallható kockázati értékelés is ide sorolható, az emberek profilozása és előrejelzése, hogy mekkora valószínűséggel követhet el bűncselekményeket.¹⁴

A mesterséges intelligencia szerepe a bűnmegelőzés területén rendkívüli lehetőségeket rejt magában. Az MI például a Big Data elemzés segítségével képes lehet meghatározni a bűnözés szempontjából kiemelt helyszíneket, előre jelezve, hol valószínűsíthető bűncselekmények elkövetése. Ehhez olyan tényezőket használhat fel, mint a bűncselekmény típusa, a helyszínek

¹³ University College London, How artificial intelligence ended up in court ? AI predicts outcome of human rights cases 2020. február <https://www.ucl.ac.uk/engineering/case-studies/2020/feb/how-artificial-intelligence-ended-court> (2024. 11. 09.)

¹⁴ Fairness, equality, justice: Artificial intelligence (AI), data and criminal justice https://www.fairtrials.org/campaigns/ai-algorithms-data/?gad_source=1 (2024. 11. 09.)

jellemzői, vagy az elkövetéshez alkalmazott eszközök. Emellett az MI bizonyos adatok, például online tartalmak elemzésével képes lehet azonosítani a potenciális elkövetőket is. Egyes kutatások szerint, akár arcfelismerő és nyomkövető technológiák révén, például köztéri kamerák képeinek vizsgálatával, az MI előre jelezheti egy adott személy későbbi viselkedését is.¹⁵

De többek között meg kell említeni a Prometea rendszert is, amit az ügyészségeken és a bíróságokon használnak Argentínában (mely nem csak bírósági iratok, beadványok elkészítésére képes, hanem egyszerűbb ügyekben tehermentesíteni tudja a bírókat, akiknek több idejük marad az összetettebb ügyek megoldására).

Számomra sokkal érdekesebb, az a rendszer, amit USA-ban a bíróságokon, büntetőeljárásokban is használnak, egy prediktív modell, amelyet a büntetés kiszabás körében, az adott elkövető visszaeső voltának felmérésére alkalmaznak. Ez a COMPAS (Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions) rendszer, amely a büntetés mértékének meghatározásában játszik gyakorlatilag szerepet. Természetesen a bíró döntése során nem csak a rendszer által adott eredményt veszi figyelembe, a büntetés kiszabásának meghatározásakor. Ám mégis érdekes egy 2016-os eset, amelyben a terhelt megtámadta a COMPAS rendszer alkalmazásával hozott bírósági döntést. Érvelésében kifejtette, hogy a szoftver ajánlási módszere diszkriminatív, ugyanis túl nagy hangsúlyt fektet a terhelt származására, nemére, etnikai hova tartozására az értékelése során. Egy objektív választ adó kvázi gép, hogy lehetne diszkriminatív? Az amerikai Pro Publica Intézet több, mint 10.000 bírósági COMPAS rendszer alkalmazásával hozott döntés elemzését követően megállapította, hogy valóban diszkriminatív módon járt el a visszaesés valószínűségének kiszámításakor. A szoftver algoritmusai ugyan nem használják kifejezetten az etnikai hovatartozást inputként, az elemzés ennek ellenére feltárta, hogy a színesbőrű vádlottak nagyobb valószínűséggel minősülnek magas kockázatúnak COMPAS számításai alapján.¹⁶

¹⁵ Wickramarathna, Nipuni - Edirisuriya, E. A. T. A.: Artificial Intelligence in the Criminal Justice System: A Literature Review and a Survey. KDU International Research Conference, Conference paper. 2021. 4.

¹⁶ KÁRMÁN Kinga: Nyomokban kódokat tartalmazhat? A mesterséges intelligencia igazságszolgáltatásban történő alkalmazásának alkotmányjogi vonatkozásai a tisztességes eljáráshoz való jog tükrében; MTA Law Working Papers, 2021/2. 11. o.

6. Bíró gondolkodás kódolása, és a vádelv fontossága

Ezek a rövid kitekintések bemutatják, hogy a mesterséges intelligencia lényegesen nagy szerepet játszik már most az igazságszolgáltatásban. De valóban eljuthat arra a szintre, hogy gépiesíthetővé váljon a bíróság, bírói gondolkodás?

A bírói gondolkodást számos tényező teszi bonyolulttá nem pusztán mechanikus folyamat, főleg büntető ügyek tekintetében. „Az Országos Állami Bíróságok Központjának (NCSC) Igazságügyi Etikai Központjának igazgatója szerint, Az AI félelmetes lehet néhányunk számára, és nem értjük, de ügyvédként és bíróként kell tudnunk róla, mondja David Sachar”.¹⁷ „Etikai felelősségünk van, amelyeket beírunk a kódjainkba.”

Az MI alapú algoritmusok képesek nagy mennyiségű jogesetet, precedenst és jogszabályt gyorsan átvizsgálni, mintázattokat felismerni, felgyorsítva az adatfeldolgozást, segítve ezzel a jogi kutatásokat, előrejelzéseket és az ítéletek elemzését ezzel növelve a *hatékonyságot*. Gyorsan képes összegyűjteni az adott ügy szempontjából releváns korábbi ítéleteket, kiemelve azok legfontosabb részeit. Ezt tartják az egyik legnagyobb előnyének az MI-nek, de biztosan állíthatjuk, hogy az algoritmus eljárása valóban a méltányosságot és a jogszerűséget tükrözne, ha elérné azt az állapotot, hogy ő is ítélkezik?

Ha e nézőpontot tovább boncoljuk belátható, hogy rengeteg pozitív hatást hordozna magában nemcsak a bírói ügyteher csökkentésre és eljárási költségekre is figyelemmel, hanem későbbiekben kifejtve a jogbiztonságot is bizonyos ételemben jobban elősegítené. De vajon amellet, hogy gyors és normaszövegileg is feltehetőleg megfelelő döntés születne, valóban legitim lenne, és ezzel maga az igazságszolgáltatás célja, amely alapján a büntetés rendszer is létre jön eléri?

Senkinek sem új keletű a vád elv jelentése, a bíróság vádhoz kötöttsége¹⁸ amely értelmében a bíróság a vádhoz két irányban is kötött: „eljárását csak a vád indíthatja meg, továbbá csakis a vádban elkövetett cselekmény miatt, és csak azon személy fölött ítélkezhet, aki ellen vádat emeltek”¹⁹. Tehát bírósági eljárás előfeltétele a vád továbbá az eljárás kereteit is a vád határozza

¹⁷Natalie Runyon, How to navigate ethics for common AI use cases in courts , Thomson Reuters Institute 2024. október <https://www.thomsonreuters.com/en-us/posts/ai-in-courts/navigating-ethics/> Egyesült Államok (2024. 12. 10.)

¹⁸ Vámbéry Rusztem: A bűnvádi perrendtartás tankönyve. Grill Károly, Budapest, 1916. 43. o. Vámbéry szavaival "...a vádelv sarkatétele: a bíróság nem ítélhet olyan tett felett, amely miatt vádat nem emeltek"

¹⁹ Cséka Ervin: Az ügyész jogállása a büntetőeljárásban. 236. o In: Ligeti Katalin (szerk.): Wiener Imre Ünnepi Kötet. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2005. 231–241. o. (Cséka 2005)

meg. Vádhoz kötöttség egyrészt személyi másrészt tárgyi kötöttséget jelöl, amely alapján csak a megvádolt személy büntető jogi felelősségéről, illetve az olyan cselekmény vagy cselekményekről lehet dönteni, amelyet vagy akiket a vád tartalmaz. E kötöttség elvéből fakad a tett azonosság követelménye is, a vádban foglalt tényállásnak és az ügydöntőhatározatban rögzített tényállásnak nem kell egymással szó szerint egyeznie. A saját tényállásban olyan tényeket is rögzíthet a bíróság, amelyeket a vád nem tartalmaz. Továbbá tényeket a váddal szemben eltérően is megállapíthat, arra tekintettel, hogy a vád tárgyává tett konkrét bűncselekmény minősítése szempontjából releváns tényeket viszont tartalmaznia kell.²⁰

Tremmel álláspontja ezzel szemben, csak a ténykérdéseket érintve az eshetőlegesen objektív elemek kapcsán (elkövetési hely, eszköz) engedhető meg az eltérés lehetősége míg a vádbeli történeti tényállás lényeges elemeit illetően nem.²¹

Miért vezettem fel ezeket? Véleményem szerint, mivel a vádelv alapján a vádemelés követően a vád keretei határozzák meg a bizonyítás felvételének irányát, tartalmát,²² figyelembe kell venni azon lehetőségeket amikor az ügyész a hatáskörét túllépi, rosszul minősít, és ezzel kapcsolatban a bíróságnak kell a helyre igazítást elvégeznie. Ugyan ez eseti köröket foglalnak magukba, de ennek függvényében a mesterséges intelligencia mennyire tudná ezeket érzékelni, megtanulni, korrigálni?

Pontosítva a bíróságot nem köti a vádló által megjelölt bűncselekményi minősítés, továbbá az indítványozott szankció sem, ugyan így nem áll fenn kötöttség a megjelölt bizonyítási indítványok tekintetében sem, hiszen azokat a bíróság szabadon mérlegelheti, mennyiben relevánsak a tényállás megállapításához. (Ezen általános szabály alól megemlítes képen, azonban vannak kivételek melyeket a törvény szabályoz (egyezség)).²³ Mindezen felül a vádelv alapján a bíróság köteles a vádat kimeríteni, illetve a vádon túl nem terjeszkedhet, a mesterséges intelligencia esetében ezen követelmény mennyire programozható, és mennyire írható felül? Miből áll a bírói meggyőződés és indokolási kötelezettség és az ítéletekben valóban a pártatlan és független bíróság tükröződne minden szubjektív tényezőktől mentesen?

²⁰ Bartkó Róbert-Elek Balázs-Fantoly Zsanett-Herke Csongor: A büntető eljárásjog tankönyve, Budapest, ORAC Kiadó, 2024., 293. oldal

²¹ Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2012. 314-315. o.

²² Bartkó- Elek- Fantoly- Herke: i.m. 293

²³ Bartkó- Elek- Fantoly- Herke: i.m. 294-295

7. Bírói meggyőződés problematikája

Nem meglepő módon a bírói meggyőződés valójában a jogrendszerünket is jellemző, vagyis a büntetőeljárás esetében is érvényesülő a szabad bizonyítás elvre épül. Mi olyan különleges ezáltal a bizonyítási eljárásban?

Ez egy olyan speciális megismerési folyamat, amelynek során az adott ügy vagy ügyek eldöntéséhez feltétlenül szükséges információknak a tartalmáról, tényekről, vagy ezen adatokról a bíróság vagy esetleg más hatóság tudomást szerezhet. Ennek a megismerési folyamat célja tehát, hogy az a jogvita, amely a hatóság vagy a bíróság előtt folyik, annak elbírálására irányadó anyagi jogi szabályok alkalmazásához megkövetelt adatokról, és tényekről tudomást szerezzen.

Bizonyítási szabályok körében a hatályos 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról (továbbiakban Be.) normái között szerepel, hogy a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság, illetve a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg. Tehát a bizonyítékoknak nincs törvényben előre meghatározott bizonyító erejük. Vagyis a bizonyítás a bíró tudatos, célirányos, kognitív jellegű, alkotó gondolati tevékenysége, amelynek során a megismerés tárgyát tudatilag igyekszik megragadni, ennek eredménye pedig az arra vonatkozó tudati kép kialakulása. A gondolati-tudati folyamatokat meghatározó legfontosabb tényezők az észszerűség, a racionalitás és a logika.²⁴

Mindezek valóban programozhatóak lennének, illetve hogyan feleltethetőek meg ezen elvárásoknak? Ha törvényben nem határozták meg a bizonyítékok értékét meghagyva a bírói mérlegelést akkor ezt egy programban hogyan lehetne meghatározni, lekódolni? A tanuló fázisából kiindulva elérhető ez a tudati kép?

A bíró, a megismerő és probléma-megoldó tevékenységében a tudatosság mellett, a teljes lelkiállapota, személyisége jelen van, nem csak a tudatos szférához tartozó kognitív képességekkel rendelkezik. Azon ismeretek által, amelyek a társadalmi szocializáció során rögzülnek, a szubjektumnak ez a rétege közvetíti a történeti megismerés mozzanatát. Ezáltal meghaladja a formális logika szabályai által meghatározott kereteket, a bírói megismerés és a

²⁴ Kúria Büntető-Közigazgatási-Munkaügyi és Polgári Kollégiumai Joggyakorlat-Elemző Csoport,

Összefoglaló vélemény Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései, (Dr. Molnár Ambrus tanácselnök, Kúria; Szucsikné dr. Soltész Ilona tanácsjegyző, Kúria) Budapest, 2017. október https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefogl_velemen_y_iteleti_bizonyossag.pdf 17.o (2024. 11. 10.)

lelki, valamint társadalmi tényezők bevonásával egy magasabb szintű folyamattá válik. A jogalkotó a bírótól azt várja el, hogy döntéseit olyan tényekre alapítsa, amelyek mind a saját belső meggyőződése szerint, mind a formális logika szabályai szerint is, megegyeznek a valósággal. Tehát a bírói munka olyan független, szabad és belső mezője a belső bírói meggyőződés kialakulásának, amelybe kívülről maga a jogalkotó sem avatkozik be részletszabályokkal. De természetesen kicsit sem tekinthető korlátatlannak, hiszen át fordulna egy önkényes irányba ezért is olyan külső keretekkel, jogintézményekkel vannak körülhatárolva amelyeknek a meggyőződés esetében határokat szab. Melyek ezek?

Többek között a bírák kizárásának, a társasbíráskodásnak, a mentelmi jognak, az elfogultságnak a szabályai, valamint e téma számára is a legfontosabb az indokolási kötelezettség előírása, továbbá a jogorvoslathoz való jog biztosítása. Akkor valóban számít a szubjektum?

A bírói meggyőződés kialakulásában megjelennek a bíró élettapasztalata, szociális beágyazottsága, neveltetése, személyisége, valamint családi és egyéb emberi kapcsolataival összefüggésben szerzett, illetve a korábbi életében, a társadalmi lét különböző szféráiban ért benyomásai. Ezek folyamatosan formálják a bíró személyes értékrendjét és értékelő tevékenységét, továbbá egy-egy per eldöntése során viszonyítási alapként is funkcionál. Fontos rávilágítani, hogy a szubjektum nem egyenlő sem a szubjektivitással, sem az önkénnyel ugyanis, az a meghatározó tényező, amely a bírói szubjektumot alakítja, az a tisztség betöltéséhez szükséges képzettségnek és szakmai tapasztalatoknak a megszerzése, (amelyről számot kell adni vizsgák formájában és amelynek meglétét pályaaalkalmassági vizsgálat keretében elemezték és értékelték). A szubjektum folyamatosan bővül a külvilágból érkező ingerek, tapasztalatok, művelődés és kultúra által.

Téves az a feltevés, miszerint ügydöntő módon befolyásolná a bírói szubjektum a tárgyalat per kimenetelét. Akkor miért vezettem ezeket fel? Mert kölcsönösen kontrollálják egymást a bírói szubjektum és a bírói megismerés racionális és logikusan felépülő elemei. Ennek hatására a szubjektum nem terjeszkedhet olyan irányba, amely során kilépne a logika és az észszerűség keretei közül. További korlát az az alapelv, hogy a kétséget kizáró módon nem bizonyított tényeket a büntető eljárásban a terhelt javára kell figyelembe venni. Ezeket a paramétereket hogyan lehetne egy programmal ismertetni, mi képen határozná meg mely bizonyított tényeket hagyja figyelmen kívül? Vagy hogyan igazolná a kétséget kizáró módot? (S hogyan tünne fel, ha rosszul értékel?)

A bíró döntési kompetenciájának független és szabad mozgástere annak elbírálása, hogy a bizonyítás eredményes volt vagy sem. Ekképpen csak a saját lelkiismeretének és a jogszabályoknak van alárendelve. Viszont mindezen érveiről, illetve döntésének helyességéről, meggyőződéséről, a bíró számára indokolási kötelezettségének eleget kell tennie, amellyel másokat is meg kell győznie.

Hogyha ezeket végig vesszük, vajon a határvonalakat hogyan tudnánk egy programnak, egy algoritmusnak megtanítani, bemutatni? Vagy, ha mesterséges intelligencia képes lesz olyan szintre fejlődni, hogy önállóan fog gondolkodni, tanulni, érzelmeket nemcsak leutánozza hanem meg is érti, bekövetkezhets-e az fordulat, hogy képes lesz a bírói gondolatmenetet önmaga részére átültetni? Hogyan valósulna meg és hogyan követelhető tőle azok a korlátok, mint például az indokolási kötelezettség, amely nem csak az indokolhatóság mechanikus és formális szempontjának az érvényesülését jelenti, hanem hogy az érveivel a közösség tagjait, a nyilvánosságot hogyan tudja meggyőzni.²⁵

²⁵ Kúria Büntető-Közigazgatási-Munkaügyi és Polgári Kollégiumai Joggyakorlat-Elemző Csoport, Összefoglaló vélemény i.m.17-20.old (az forrás a hivatkozást megelőző 8 bekezdésre is vonatkozik)

8. Indokolási kötelezettség, mint MI biztosíték?

De mi olyan különleges az indokolási kötelezettségben és miért gondolom úgy, hogy a mesterséges intelligencia nem fog tudni ennek megfelelni, és nem is kellene azon elgondolkodni, hogyan lehetne ezt ki küszöbölni?

A bírói indokolás a legfontosabb funkciója, hogy az adott ítélet szakmai megalapozottságát a releváns közönség számára megfelelően, meggyőzően bizonyítsa továbbá azt, hogy mentes bármiféle önkényességtől. Az indokolási kötelezettség olyan garanciális jellegű alkotmányos elvárás, amely a bírósági döntésekkel szemben is támasztott követelmény, amely a tisztességes eljárás, a jogbiztonság, és a jogorvoslathoz való jog követelményével áll szoros összefüggésben, mind ezen felül alkotmányos kapcsolódó pontot jelent a jogállamiság²⁶ elvéhez is.

Ez a biztosíték, amely ellenőrzési funkció betöltésére is szolgál akkor működik jól, ha a döntés tartalmán kívül annak indokai is megismerhetővé válnak. És ahogy korábban is említettem az egyik legfontosabb funkciója, hogy a döntés indokolás alapján tudja az arra jogosult jogorvoslathoz való jogát megfelelően gyakorolni. Az indokolási kötelezettség teljesítésének létezik egy törvényben elvárt minimális szintje, amelyben le kell írni a bizonyítási eljárás eredményeként megállapított tényállást. Illetve meg kell jelölni az azt alátámasztó bizonyítékokat, valamint azok mérlegelésénél irányadó szempontokat, a foganatosított, de eredménytelen bizonyítás okait, továbbá magyarázatot kell adni a bizonyítási indítványok esetleges elutasítására.²⁷ További kiegészítés a felmentő ítéletek esetében annak az oknak a feltüntetése is, amely a bíróságot az ítélet kialakításában vezette.²⁸

Az indokolási kötelezettség két fő területe a tényállás megállapítása körében, egyrészt a megállapított tények, és azt alátámasztó bizonyítékok közötti logikai összefüggésnek az ismertetése, másrészt az arra vonatkozó bírói meggyőződésnek a bemutatása.²⁹

Fontos kérdésként merül fel, hogy miképpen tudna a mesterséges intelligencia mindezen követelményeknek megfelelni, mármint maga a logikai kép alkotásban talán helyt is tudna állni,

²⁶ Az egységes esetjog biztosítása érdekében hiszen ezen indokok alapján derül ki az egységesítésért felelős bírói testületek számára, hogy a különböző bíróságok a lényegileg hasonló ügyekben miért hoztak eltérő döntéseket.

²⁷ Kúria Büntető-Közigazgatási-Munkaügyi és Polgári Kollégiumai Joggyakorlat-Elemző Csoport, Összefoglaló vélemény i.m. 28.old

²⁸ Be. 566. § (1) A bíróság a vádlottat a vád alól felmenti, ha a cselekmény nem bűncselekmény, a bűncselekményt nem a vádlott követte el, nem bizonyított a bűncselekmény elkövetése vagy az, hogy a bűncselekményt a vádlott követte el, vagy, a vádlott büntethetőségét, illetve a cselekmény büntetendőségét kizáró ok állapítható meg.

²⁹ Kúria Büntető-Közigazgatási-Munkaügyi és Polgári Kollégiumai Joggyakorlat-Elemző Csoport, Összefoglaló vélemény i.m. 29.old

viszont hogyan igazolná a meggyőződését (például erős felindulásnál a méltányosságot). Valóban teljesülne az ellenőrzési funkció és érvényesülne ez a biztosíték jelleg? De, ami még több kíváncsisággal tölt el, hogy ezeket kik ellenőriznék, milyen módon, hogyan észlelhető egyáltalán, ha az indokolási kötelezettség vagy bármely más követelmény sérül és ezzel kapcsolatban milyen lehetőségekkel lehetne élni?

Előrebocsájtva azokra, azon esetekre utalok, ahol hogyha képesek lennénk egy merev keretet szabni, azaz az egész gondolkodást, értékeket oly mértékben meghatározni, amely alapján taníthatóak lennénk a program számára, akkor a felgyorsult döntéshozatallal az akár hónapokig tartó tárgyalások jóval lerövidülnének. Ennek hatására rövid időn belül rengeteg döntés születne, és ezek áltanulmányozása során nem-e ugyanaz a folyamat játszódik le, mint maga bírósági tevékenység? Valóban nélkülözhető az emberi tényező és csökkennének az ügyterhek?

Korábban említett indokolási kötelezettség minimális szintjének van bármiféle alkotmányossági mércéje? (Dolgozatom témája mesterséges intelligenciával foglalkozik, így azon bírói gyakorlatokra csak röviden térek ki akképpen, hogy hogyan értékelhető az MI döntésével kapcsolatban. Azon kritikákra, illetve az alkotmánybírói gyakorlatokra továbbá azon felfogásokra, amely az indokolási kötelezettség, jelen gyakorlat pozitív-negatív hatásait tagolja, vagy, hogy jelenleg a bírói gyakorlat mennyire felel meg ezen kritériumoknak, az anyag hosszú terjedelme miatt, amelyből külön tanulmány is írható lenne, nem térnék ki, csak amennyire a következtetéseim igazolásához szükséges).

Bencze Mátyás és Kovács Ágnes megfogalmazásában jól tükröződik, hogy a külvilág főleg nehezebb, bonyolultabb ügyekben nem igazán képes átlátni, ellenőrizni egy döntés során az ítélet jogszerűségét, ha nem ismerheti meg az ügyet eldöntő bíróság érveit. Garanciát jelent a jogszerűség betartására, éppen ezért a bíróságoknak a döntését az eljárás során világosan, mások számára érthetően meg is kell indokolnia. Továbbá azt is bemutatják, hogy az indokolási kötelezettség szerepének fontossága nem csak az emberi méltósághoz kötődik, amely alapján tud tájékozódni az ügyfél az őt megillető jogokról, (illetve érthetőnek kell lenni azok számára is az ítéletnek, akik az eljárásjogi okokból már nincs lehetőségük jogorvoslat benyújtására). Vagy a jogállamiság jelenlétéhez, a következetes joggyakorlat biztosítása érdekében vagy bírói

függetlenséggel összefüggésben, hanem a jogorvoslati jog megfelelő gyakorlásával is összefüggő tisztességes eljárás követelményéhez is kapcsolódik³⁰.

Vagyis a következőkben a tisztességes eljáráshoz való jogból fakadó jogorvoslati jogot tekintem át, arra a kérdésre keresve a választ, hogy a mesterséges intelligencia esetében mindez, hogy valósulhatna meg.

De előtte fontos tisztázni a ténybeli és a jogi indoklás különbségét. Az 1/2007. BK vélemény által kijelölt irány szerint az indokolási kötelezettség megsértése fűződhet ténykérdésekhez és jogkérdésekhez.³¹ A bíróság köteles az indokolásban számot adni döntéshozatali tevékenységéről, a felülbíráló bíróság pedig ezt jogosult és köteles ellenőrizni. Ha a megtámadott határozat indokolása olyan mértékben hiányos, hogy nem állapítható meg belőle, mire alapította a bíróság a döntését, akkor nyilvánvalóan megghiúsul az érdemi felülbírálat lehetősége, ami hatályon kívül helyezést eredményez. Ha a jogi indokolás annyira hiányos, hogy nem állapítható meg belőle, még jogi következtetés útján sem, hogy milyen jogszabályon alapul valamely büntetőjogi főkérdésben hozott döntés, akkor feltétlen eljárási szabálysértés megállapítható. Ugyanez a helyzet, ha az elsőfokú ítélet rendelkező része és indokolása teljesen ellentétes.³²

Az indokolás rendeltetése ugyanis egyfelől a döntés, tehát valamely rendelkezés ténybeli alapjának rögzítése, másfelől a döntéshozatali tevékenységről számadás. Előbbi a döntés alapossága, helyessége, utóbbi pedig a döntéshozatal ellenőrizhetősége iránti elvárás teljesítését jelenti.³³

Sérelmet egyrészt az jelent, ha a határozatból nem állapítható meg, hogy a bíróság mit vett számba, mit értékelt következtetése, mérlegelése során, ilyenkor ugyanis ellenőrizhetetlen a ténymegállapító és döntési tevékenység, tehát az ítélet felülbírálhatatlan, másrészt az, hogy másról szól a rendelkezés, mint az indokolás. Ennek megfelelően ki kell fejteni a bírósági döntést alátámasztó érveket és a kizárt álláspont cáfolatát. Ha az indokolás nem teljes vagy nem

³⁰ Bencze Mátyás – Kovács Ágnes „Nem foghat helyt” – Az Alkotmánybíróság az indokolási kötelezettség teljesítéséről (a Kúria és az Alkotmánybíróság felkérésére készült. Kézirat lezárva: 2017. július 31.) MTA Law Working Papers, Budapest 2018/10. 5.old

³¹ A ténykérdésekkel kapcsolatos indokolási kötelezettség megsértésétől a megalapozatlanság törvényi eseteit el kell határolni. A választóvonalat a felülbíráló bíróságnak a megtámadott határozat kiegészítésére, illetve megváltoztatására biztosított törvényi lehetőségei képezik.

³² A jogi indokolási kötelezettség megsértése, illetve hiányossága – természetéből adódóan – általában nem feltétlenül képez hatályon kívül helyezési okot.

³³ BH 2011.2.51 I. Legf. Bír. Bfv.III.927/2010.

ellentmondásmentes, az hatályon kívül helyezési okot jelenthet, az ilyen indokolás ugyanis nem rendeltetésszerű.³⁴ Ilyenkor ugyanis ellenőrizhetetlen a ténymegállapító és döntési tevékenység, tehát az ítélet felülbírálhatatlan, ami a régi Be. szerint eljárási okból történő hatályon kívül helyezést eredményezett³⁵.

Elek Balázs és Háger Tamás tanulmánya alapján, az elsőfokú ítélet részleges megalapozatlanságát és az indokolási kötelezettség teljes körű megszegését tapasztalhatja a másodfokú bíróság, ekkor az eljárási szabályok megtartásának ellenőrzését követően, a felülbírálat a tényállás megalapozatlanságának kiküszöbölése, majd az indokolás pótlása folytán végezhető el. Ugyanis lehetőségük van (ugyan eltérő korlátokkal és mértékben) a másod és a harmadfokú bíróságoknak a tényállás kiegészítésére, így bizonyíték mérlegelésére is (míg felülvizsgálat során erre nincs törvényi lehetőség.)³⁶ A hatályos Be. rendszerében a részleges megalapozatlanság a másodfokú eljárásban törvényi kötelezettséggént, kivételt nem tűrően kiküszöbölendő, annak nincs mennyiségi korlátja.³⁷

³⁴ Kúria Hkf.III.331/2022/41 (A másodfokú bíróság eljárása nem szorítkozhat csupán az indokolás formális meglétének ellenőrzésére, annak – a felülmérlegelés tilalmát nem sértve – a tartalmi ellenőrzésére is köteles. Az e körben feltárt logikátlanság és iratellenesség az indokolás formális megléte mellett is vezethet annak tartalmi hiányának megállapításához [Be. 609. § (1) bek., (2) bek. d) pont, 627. § (1) bek. a), b), c) pont].)

³⁵ Bfv.III.868/2012/14.szám (BH 2014.103) (Az ekkor hatályos régi Be. szerint az indokolási kötelezettség nem teljesítése a régi Be. 373. § (1) bekezdés III. pont a) alpontja alapján jelentett eljárási hiba miatti hatályon kívül helyezési okot.)

³⁶ Elek Balázs – Háger Tamás: A megalapozott tényállás és az indokolási kötelezettség összefüggései Szakcikk Adatbázis, Büntetőjogi Szemle, 2023/1. szám 8-16. oldal

³⁷ Be. 610. § Teljes megalapozatlanság esetén a másodfokú bíróság nem ügydöntő végzésével hatályon kívül helyezi az elsőfokú bíróság ítéletét és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasítja.

9. Jogorvoslat elhalványulása, avagy a tökéletes ítélet?

Jogosan merül fel a kérdés, hogy ha az MI által az egész bírói gondolkodás, meggyőződés belső folyamatát, annak kialakulását³⁸ lekódolva, gépiesíthető az ítélelhozatal, akkor van szükség egyáltalán a jogorvoslatra? Vagy valójában nem az MI fejlődik egyre emberi szintre, hanem maga a bírói gyakorlat kezd egyre „monotonabb és sémaszerűbb” lenni? Mint példa okán a büntetőjog esetében, az ügyek nagy számban a vádnak adva helyet. Az egyik legfontosabb téma egy bűncselekménnyel kapcsolatban, vajon egy mesterséges intelligencia mennyire tudná azt, mint emberként értékelni, vagy az ítélelhozatal valóban csak adatok halmaza, amely alapján egy konkrét megoldás születve elérhető a tökéletes ítélet?

Ha a másodfok is ugyan azon adatokból indul ki, ugyan az a rendszer dolgozza fel az adatokat, akkor a döntés is ugyan az kellene, hogy legyen, azaz ezt a logikát követve megszülethet a tökéletes ítélet? Természetesen ez nem ennyire fekete és fehér, de végeredményben erről beszélünk.

Ugyan bizonyos fokig megvannak a maga előnyei ennek az elképzelésnek, hiszen ahogy korábban is felvezettem amellet, hogy a bírói ügyteher csökkenne és a felek költségei is a minimálisra szorulnának, sokkal inkább kiszámíthatóbb és elfogadhatóbb a döntés a felek és a nagyközönség számára. Hiszen sokkal inkább tisztábban lesznek azzal, ha a rendszer értékelés módja elérhető, nyílt forráskód alapján akár, hogy egy adott ügy milyen kimenetellel végződhet, vagyis a jogbiztonságot is elősegíti. Kicsit merész ez a kijelentés ugyanis ebben az esetben az lenne állítva, hogy képesek vagyunk egy merevebb jogrendszert létrehozni, ahol igazából az ellenőrzési probléma is megvan oldva hiszen a felek tudják mire számíthatnak. Hogy is nézne mondjuk ez ki?

Emlékezzünk vissza az előbbiekben említett COMPAS (Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions) rendszer mintáján (nagyon röviden pontrendszerek vannak meghatározva és így születik meg az általa létrehozott eredmény) is akár megoldható. Ehhez párosulna az indokolási kötelezettség (elméletileg képes lehet egy-egy döntéshez részletes, strukturált érveléseket nyújtani, mivel algoritmusokkal felépített logikai láncokat tud követni). Ez a rendszer akkor vetne fel további kérdéseket, ha az egész folyamat valóban minden emberi tényezőtől mentes lenne (döntéshozatali oldalon) ugyanis, ha például másodfokon bírók

³⁸ Elek Balázs – Hágér Tamás: i.m. (amely esetben a jogszabály szinten is legfeljebb arra lehet alkalmas feltétel képpen, hogy tiltó rendelkezésekkel -például az elfogultság és a bíró kizárásának szabályozásával-, valamint pozitíve előírt követelményekkel -például a megalapozottság kritériumrendszere, indokolási kötelezettség- korlátozza)

járnának el, akkor egyrészt, azaz ügYTEHER, amely lecsökkenne valójában felszorozódik. Az MI szinte automatikus döntéshozatallal az akár hónapokig, évekig tartó ügyek ítéletei is sokkal rövidebb idő alatt születnének meg (csökkentve a büntető eljárások elhúzóDását). Hiszen valljuk be, sokkal gyorsabban és sokkal nagyobb adathalmazból képes dolgozni, rövidebb idő alatt, mint egy ember, gondolhatunk a bizonyítékok, jogszabályok, szakvélemények vagy indokolások, bírósági határozatok átvizsgálására, de ezek újra áttanulmányozása során nem-e ugyanazt a bírói munkát igényli, amit jelenleg is ismerünk, vagyis ezt követve valóban eléri-e azt a célt amire szánták? Hiba esetén, a gyors adatfeldolgozás hatására, több emberi erőforrást igénylő felülvizsgálat szükségességét eredményezi, amely ugyan megalapoz egy új szakmai réteget, de összesítve ugyan ott lennénk, ahonnan indultunk, csak nagyobb ügYTEHERrel.

Ugyan további megoldásként beszélhetünk olyan lehetőségről, hogy csak bizonyos ügyekben lehetne fellebbezni, de akkor hogyan, milyen elvek mentén szűkítjük le a kört, eltekintve a későbbiekben kifejtett jogorvoslati jogtól. És a fellebbezésben vajon mit vizsgálnak felül, honnan, miből indulnak ki.

Gondolná az ember, hogy nem is érti ezt a kérdést hiszen egy gép nem hibázhat, egy beprogramozott irány nem tévedhet. Biztos? A bírói gyakorlatot szinte le tudja képezni egy MI és a réseket az értelmezést is ki tudja tölteni? Esetleg ott is alkalmazható, ahol konkrétan emberi életek múlnak rajta?

Herke Csongor megállapítása szerint például a ChatGPT is egy erős MI-nek minősül, amely képes elemezni az összes digitalizált bírósági határozatot, majd összevetni azokat az adott ügyben rendelkezésre álló (digitálisan tárolt) iratok tartalmával. E folyamat során az MI képes következtetést levonni arra vonatkozóan, hogy milyen döntés lehet a legmegfelelőbb. Az MI feldolgozási sebessége messze meghaladja állítása szerint, az emberi agyét, így az adatok elemzése is lényegesen gyorsabbá válik. Emellett vitathatatlan tény, hogy az MI-t nem befolyásolják külső tényezők, például az éhség, a napi hírek, vagy egy korábbi ügyben szerzett szubjektív tapasztalatok. Ezáltal döntései sokkal inkább objektívnek tekinthetők, mint az emberi ítéletek.³⁹ Ha az MI az adatok alapján hozott ítélet meggyőződés, elfogultság és érzelem mentes, az emberi hiba tényezőt is kizárva, vajon lenne-e értelme továbbiakban akár a fellebbezésnek?

³⁹ Herke Csongor: Mesterséges intelligencia a büntetőjogi döntéshozatalban (JK, 2023/4., 165-176. o.) <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/1207285> (2024. 12. 19.)

9.1. Megfelelési kényszer

Akár elhiszük akár nem, sajnos a mesterséges intelligencia hallucinál. A nagy nyelvi modellek dokumentáltan hajlamosak „hallucinálásra”, vagyis hamis információk kitalálására. Egy sokat tárgyalt esetben, egy New York-i ügyvéd⁴⁰ szankciókat kapott, mert egy beadványában a ChatGPT által kitalált fiktív esetekre hivatkozott, és sok hasonló esetről számoltak be azóta.⁴¹ A Stanford HAI korábbi tanulmányában, (amely általános célú chatbotokat vizsgált), azt találták, hogy ezek 58-82%-os arányban „hallucináltak” jogi kérdésekkel kapcsolatban, ami rávilágít az MI bevezetésének kockázataira a joggyakorlatban.⁴² Egy teljesen „gépiesített” bírósági döntéshozatal esetében mennyire ismerhető fel vagy vállalható ezen kockázatok, vagy milyen eszközökkel küszöbölhetőek ki?

Ha az a kérdés furdalna bárki oldalát ez vajon mégis, hogy lehetséges, a válasz nagyon egyszerű, az MI megfelelési kényszerében keresendő ugyanis, ha személyesíthetem, ő az adott problémára, kérdésre bármi módon, de megoldást, választ fog találni, még ha az nem is lesz helyes, hiteles, kivitelezhető. Ezzel összefüggésben, mivel tanul és ha a betáplált adatok, programok (mivel képes magát is tovább írni) keretei nem engedi, vagy találja meg a megoldást, mivel ő erre törekszik képes önmagát is felülmúlni, a betáplált adatokat irányokat módosítani.

E tekintetben valóban korlátok nélkül megbízhatunk az MI érvelésében? Hogyan érvényesülne az átláthatóság és mennyire lehet beszélni felelősségre vonásról, vagy egyáltalán tényleg képesek lennénk korlátokat szabni?

Magyarországon véleményem szerint helyesen, nincs halálbüntetés, és el se tudom képzelni, milyen garanciális szabályok érvényesülése mellett engednék meg, hogy akár azokban az országokban döntsön, figyelembe véve a kockázati veszélyeket. De, ha csak kis százalékra is csökkentenék (ami meglátásom szerint emberi felügyelet mellett is aggasztó) az MI egy téves,

⁴⁰ Mata azt állította, hogy “egy 2019. évi repülés fedélzetén fémkiszolgáló kocsi sújtotta és személyi sérüléseket szenvedett. ügyvédek egy válasz benyújtásakor legalább hat másik ügyet idéztek a precedens bemutatására, köztük a Varghese v. China Southern Airlines és a Shaboon v. Egypt Air eseteket — azonban a bíróság megállapította, hogy ezek az esetek nem léteznek, és „ál bírói döntéseket, ál idézeteket és ál belső hivatkozásokat” tartalmaztak, aminek következtében egy szövetségi bíró szankciók kiszabását fontolgatta.

⁴¹ Benjamin Weiser, Jonah E. Bromwich Michael Cohen Used Artificial Intelligence in Feeding Lawyer Bogus Cases <https://www.nytimes.com/2023/12/29/nyregion/michael-cohen-ai-fake-cases.html> (2024. 11. 10.), „Mr. Cohen elmagyarázta, hogy nem tartotta a lépést a „jogtechnológiai új trendekkel (és az ezekhez kapcsolódó kockázatokkal), és nem vette észre, hogy a Google Bard egy olyan generatív szövegalkotó szolgáltatás, amely – hasonlóan a ChatGPT-hez – olyan hivatkozásokat és leírásokat mutathat, amelyek valódinak tűnnek, de valójában nem azok.”

⁴² Varun Magesh, Faiz Surani, Matthew Dahl, Mirac Suzgun, Christopher D. Manning, Daniel E. Ho: AI on Trial: Legal Models Hallucinate in 1 out of 6 (or More) Benchmarking Queries (Stanford University Human-Centered Artificial Intelligence) <https://hai.stanford.edu/news/ai-trial-legal-models-hallucinate-1-out-6-or-more-benchmarking-queries> (2024. 11. 10.)

nem megfelelően értékelt, később helyre állított adat, tény, vagyis a hibás döntés esetében, a végrehajtott büntetést amellett, hogy egyáltalán nem orvosolható, az egész igazságszolgáltatásban vetett bizalom meginog.

Véletlenül sem egyszintű az igazságszolgáltatás, a bíróság, vagyis több bírói fórumon keresztül működik, hiszen egy adott döntés minden körülményt is figyelembe véve, sosem fekete vagy fehér, ennél sokkal árnyaltabb és ezért is helyes, pontosabban szükséges a jogorvoslati lehetőség biztosítása (szinte minden jogág tekintetében). Illetve a jogbiztonság és az átláthatóság érdekében is. A mesterséges intelligencia hibái – például rosszul bevitt adatok, a programozott értékeken túlnyúló esetek, téves tényállások megalkotása, vagy az élethelyzetek nem megfelelő súlyozása – komoly problémákat vethetnek fel. Az MI nem képes az adott körülményeket, élethelyzeteket emberi módon értékelni, ami pontatlanságokhoz vezet, például egyes tényezők túl- vagy alul súlyozásával (pontosítási rendszer). A fő kérdés azonban az, hogy ilyen hibák esetén kit terhel a felelősség, kit felel a kártérítés, és hogyan biztosítható a rendszer megfelelő felügyelete? Milyen ellenőrzési mechanizmusokat kellene beépíteni, ha a jogrendszer fejlődését részben vagy egészben az MI döntéseire bízunk? Hogyan lehetne orvosolni, milyen kontrollt kellene elhelyezni, ha a döntéseket az MI kezébe helyezve hagyjuk a világ és egyben a jogrendszer fejlődésének a sorsát?

9.2. Ember, mint szükséges szereplő

Egy dolgot biztosan állíthatók, az emberi tényezők nem nélkülözhetők a bírósági igazságszolgáltatásban. Mivel a bíróság tölti be a jogértelmezési szerepkört⁴³ amellyel kapcsolatban vannak ugyan miniszteri indokolások, illetve elsőbbséget élvező uniós normák, elvek, továbbá Magyarországon érvényesülő korlátozott precedens, bírói gyakorlatok, és jogegységi határozatok, ezáltal a kétséges, problémás felmerülő kérdések is szűkülnek, de jelezve az emberi tényező szükségességét a bíróságok lehetősége, hogy felismerve azt az élethelyzetet, amelynek a szabályozása nem megfelelő, nem kiterjedő és arra reagálva a bíróságoknak is van egyfajta jogformáló, alakító szerepkörük akár az előzetes döntéshozatalra, alkotmányjogi panaszra vagy egyébként is az értelmezésre, bírói gyakorlatokra gondolva. Egy jogszabály vagy egy adott jogi probléma kezelésére, életviszonyok értelmezésére, akik

⁴³ Magyarország Alaptörvénye 28. cikk A bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. A jogszabályok céljának megállapítása során elsősorban a jogszabály preambuláját, illetve a jogszabály megalkotására vagy módosítására irányuló javaslat indokolását kell figyelembe venni. Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak.

alkalmazzák, illetve akikre hatással van a szabályozás, ők tudják valójában felmérni, hogy milyen problémák vannak, mennyire merev, mennyire alkalmazható, milyen változásokra lenne szükség. Büntető ügyek esetében a legfontosabb ez a kérdés, hiszen hogyan értékelné akár a speciális vagy generális prevenciót? Valóban egy ítélethozatal csak szövegek halmaza, és a sok évi tapasztalat pármásodperc alatt felváltható?

Egy másik sokkal racionálisabb megoldás lehet, ha egy külön jogi szakapparátus létrejöttével lennének áttanulmányozva az ítéletek és azon körülményei, de felmerül a kérdés, hogy milyen értelemben, mélységben, illetve mi által (érdemi vizsgálat, vagy csak eljárási szabályok), például, ha csak bizonyos számú döntéseket vesznek górcső alá, és azok átvizsgálásával gyakorolnak joggyakorlati, formálási tevékenységet. Viszont milyen szabályok alapján, és a döntésekkel a korábbi döntések eredményét is megváltoztatná, és ezzel az eddigi eljárások ismételt lefolytatására lenne szükség, vagy csak a jövőre nézve alkotnának meg szabályokat, korlátokat?

Hogyan, mi alapján indulna meg a döntések felülvizsgálata, ítélet megtámadása vagy ügycsoportokra bontva figyelnék a visszajelzéseket, a törvényességet, esetleg a társadalomban kiváltott reakciókat vizsgálnák, egyfajta feedback alapján, vagy úgy kellene elképzelni, mint egy védelmi háló és hasonlóan működnének, mint jelenleg az alkotmánybíróság? Tudom kicsit általánosítottak ezek az elgondolások, de jelezném, hogy ezek arra a feltételezésre épülnek, hogy a bíróság teljesen emberi tényezőktől mentesen működnének, figyelembe véve azt a körülményt, hogy létezik a tökéletes ítélet.

Korábbiakban beszéltünk az indokolási kötelezettség lényegéről, amellyel kapcsolatban jelenleg a mesterséges intelligencia korlátozott abban, hogy a bonyolult jogi, illetve az etikai összefüggéseket, vonatkoztatásokat, a szöveg mögötti tényleges indokokat, az absztrakt fogalmakat, ténylegesen átlássák és azokról bírói meggyőződés formájában számot adhassanak. Nehezen tudja megvalósítani azt a bírói meggyőződésben megtestesülő mérlegelést, amely az esett összes körülményeire, az emberi szempontok figyelembevételére és az egyedi értékítéletre épül, mármint nem rendelkezik azzal a tapasztalati és gyakorlati tudással, amelyet eleve a bírói munka megkövetel, nem képes a leképezésére sem jelenleg.

Kínai szoba

A kínai szoba gondolat kísérletében egy embert bezárnak egy szobába, aki nem léphet kapcsolatba a külvilággal és a feladata az, hogy a neki átadott angol üzeneteket egy előre megadott algoritmus segítségével kínaira fordítsa. A kívülállók úgy gondolják, hogy a

szobában egy olyan személy van, aki kiválóan fordít angolról kínaira, hiszen az illető kiadja a kínai nyelvű tökéletes fordításokat, a kintiek joggal hihetik, hogy a bent lévő személy érti a kínai nyelvet, noha valójában egyetlen szót sem tud kínaiul.⁴⁴ E kísérlet alapján sokan feltételezik, hogy az MI-hez való hozzáállás is hasonló lehet, vagyis a tudata a gépi bírónak teszi megkérdőjelezhetővé a döntést, és ha ezt a felek nem tudnák, sokkal elfogadhatóbbak lennének azok. Ez egy téves következtetés, mert a döntés helyességét nem az teszi kételyessé, hogy egy számítógép hozza, hanem az a rengeteg oldalról felfedezhető hiba lehetőség, kockázati elem, amelynek nem csak a helyrehozása vett fel rengeteg kérdést mind költségben, mind felelősségben, hanem a több ezer ügy között, hogyan tűnne fel. Kicsit érzékeny téma, de ez a rendszer engedne legnagyobb teret a visszaéléseknek, még ha sokan szkeptikusan tekintenek erre a kijelentésre, hogy egy algoritmus esetében erről mégis hogyan beszélhetnénk? Illetve természetesen egy komplex bírói döntéshozatalt nem lehet egy kínai szoba kísérletéhez hasonlítani és személyes véleményem, hogy a kínai szoba kísérlet eleve megbukott mert az az illető, ha az elején nehézkesen, de egy kis idő elteltével már nem algoritmus, minták alapján fog fordítani, hanem ténylegesen meg is tanul kínaiul. Egy gép esetében, amely nem fogja tudni ezeket értelmezni, csak mintákat fog követni, nem tudja a finomabb részleteket felismerni, alkalmazni.

9.3. Átláthatóság

Az átláthatóság megoldása is kétséges, elég ha csak a fekete doboz jelenségre gondolunk (a rendszer döntési folyamata a felhasználók és felügyelők számára is átláthatatlan, döntési algoritmusai gyakran komplexek, és nem mindig egyszerű követni a belső „logikájukat” túl bonyolult matematikai feladat, függvények)⁴⁵. Talán érthetőbb, ha úgy magyarázom el, hogy ebben az esetben arról van szó, hogy tudjuk „mi megy be”, „mi jön ki”, de ami közben történik az nem lényeges a fejlesztők számára, mármint ha akarnák, akkor megfelelő energia és idő keretében ezeket a bonyolult összefüggéseket meg tudják érteni, le tudják vezetni ezeket a különféle bonyolult matematikai függvényeket, de nem fordítanak rá időt, mert nem releváns a

⁴⁴ Shaun, Lim: Judicial Decision-Making and Explainable Artificial Intelligence. Singapore Academy of Law Journal. 2021/33. sz. 311.

⁴⁵ Üveges István: A feketedoboz jelensége és következményei a mesterséges intelligencia alapú technológiákban <https://jogaszvilag.hu/a-jovo-jogasza/a-feketedoboz-jelensege-es-kovetkezményei-a-mesterseges-intelligencia-alapu-technologiakban/> (2024. 11. 10.)

számukra, ezzel összefüggésben el fogja érni azt a szintet, amikor az ilyen bonyolult jogi problémák esetében, nem lesznek képesek átlátni valóban mi játszódott közre.⁴⁶

A büntető bírói döntéshozatal olyan készségeket és megfontolásokat igényel, amelyeket az MI nem tud biztosítani (például az érzelmi intelligencia, empátia, valamint az egyéni körülmények értékelése) figyelembe véve az elkövető személyes körülményeit, a bűncselekmény társadalmi hatását, és az érintettek érzelmi állapotát. Péter Kitti megfogalmazása alapján, *„Azt gondolom, hogy a mesterséges intelligencia nem alkalmas arra, hogy pl. a perben szereplő személyek összefüggéstelen, kusza szóbeli közléséből kiszűrje a lényegét és azonosítsa a jogi problémát. Nem alkalmasak arra, hogy indulatos vagy elkeseredett ügyfelet kezeljen empátiával, mindezt szűk időkeretben. Egy traumát átélt, majd a traumatizált élményt a tárgyalóterem falai között újra elmesélő, és ennek hatására összeomló féllal a gép nem tud mit kezdeni. A gép nem tud méltányosságot gyakorolni, nem lesz hivatástudata, nincsenek társas viszonyai, nem képes arra a nagyon finom határvonalra, hogy különbséget tegyen jog és erkölcs között.”*⁴⁷ Az MI ezekre a tényezőkre nem képes reagálni, ezeket pontozási rendszerként fogja értékelni (pontrendszerek alapján behatárolható akár az ártatlanság vélelme, az enyhítő, súlyosító körülmények, a prevenciók?).

Sokan gondolnák, hogy az MI-t az objektivitás a torzításmentessége jellemzi, de a valóság hogy ez a következtetés sem feltétlenül helytálló, hiszen az MI modellek sokszor a történelmi adatokat veszik alapul, amelyek magukban foglalhatnak bizonyos társadalmi torzításokat vagy előítéleteket, amely miatt a diszkrimináció veszélye is fennáll, vagy egyébként is az MI döntései nem feltétlenül függetlenek a fejlesztői előítéletektől, és az adatforrásokból, illetve az indokolásokban előforduló hibák könnyen szisztematikusakká válhatnak, és még most se tudjuk a választ ebben az esetkörben felmerülő felelősségi kérdésről, garanciákról, jogorvoslati lehetőségekről. Az előbbiekből következtethető, hogy a tévedés, félreértékelés nemcsak emberi voltunkból következik (ám korrigálható), továbbá az az elképzelés, hogy az MI rendszer nem hibázhat valójában egy önkényességi rendszer megalapozását eredményezheti. Hiszen a valóságban nem igen követelhető meg tőle, akár a pártatlanság a függetlenség, hisz mindig valamilyen betáplált modulhoz (legjobb esetben) kötve lesz, illetve mivel vele szemben nem érvényesülhetnének azon garanciák, amelyek a jelen bírók önkényessége ellen élnek, nem csak

⁴⁶ Továbbiakban olyan szintű matematikai tudást igényel e probléma megmagyarázása, levezetése ennek megértése bizonyítása, amelynek levezetése az anyag hosszúsága és bonyolultsága miatt és nem rejtve az én nem megfelelő szakértelmem miatt sem mennék bele további részletekben.

⁴⁷ Péter Kitti: Bírói kompetenciák a XXI. században, különös tekintettel a mesterséges intelligencia terjedésére Szakcikk Adatbázis Magyar Jog 2022/10. 561-572. o. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/5664423> (2024. 11. 10.)

azon tévedések esetében jelentenek veszélyeket, amelyek önmaga hibás értelmezése okoz, hanem azon külső támadások esetleg önkényes beavatkozások is, amely a rendszer gyorsasága miatt szinte fel se tűnne. Több indokok közül is, amely magában foglalja az ügyek bonyolultságában rejlő értelmezési kihívásokat, ezek azok az okok, ami miatt nem csak, hogy megdőlt, hanem el is vetendő a tökéletes ítélet elmélet, és nem csak az ellenőrzést, hanem a felek számára is biztosítani kell a jogorvoslati jogot. De hogyan valósulhat meg?

9.4. Hatékonyság, mint gyorsaság vagy költséghatékonyság?

Kezdjük az elején annak a gondolatmenetnek, hogy az MI, vagyis a gépi döntéshozatal pozitív előnye közé soroljuk, hogy sokkal költséghatékonyabb lenne, a felek és a rendszer számára a rendszer bevezetése. Ez a felvetés abban az értelemben helytelen, hogy a fenntartása, ellenőrzése, frissítése nem nevezhető költségkímélő rendszernek. De mikor hatékony az igazságszolgáltatást?

Ez a dolgozat elsősorban a bírói döntéshozatal MI által történő felváltásának kockázataira irányul, és a felvetés elvetésére. Vagyis a jelenleg működő állapot véleményezésére, kritikájára nem térek ki. Viszont az a feltételezés, hogy a jelen rendszer működése, maga a hatékonysághoz fűzött kritika, amit Farkas Ákos is megfogalmaz, nem vonhatja maga után azt az eredményt, hogy egy géptől reméljük a megoldást. Pontosabban, nagy könnyelműség abban bízni, hogy majd egy MI fejlesztése oldja meg a ránk váró feladatokat és remélni azt, hogy ennek ellenére mi felügyelhetünk, irányíthatunk mindent. A mesterséges intelligenciára szükségünk van, hogy jobbra tegyük a világunkat, a fejlődés része, de ne tőle várjuk a megváltást, vagyis, ha rendszer nem működik megfelelően, akkor sem egy gép lesz a messiás.

A jogalkalmazás egy olyan terület, ahol szükség van az emberekre, amellet, hogy a mi életünkre van befolyással, és beszélhetünk továbbá felelősségről, illetve jogorvoslatról, az emberben rejlik az a furfangosság, hogy az ügy érdekében mi mindent tud megtenni, hogy nem csak a jogszabályoknak akar megfelelni, hanem a saját lelkiismeretével is el tudjon számolni, és ez az, amit egy gép sose fog elérni, főleg, ha az adott paraméterek eleve korlátozzák.

Farkas szerint, a büntetőeljárás akkor tekinthető hatékornak, ha gyors, egyszerű, költséghatékony, alapos, és az alkalmazott büntetőjogi szankciók képesek megelőző, illetve pozitív hatást gyakorolni a bűncselekmények számának alakulására. Ennek elérésére a legmegfelelőbb módszer az eljárások ésszerű keretek közötti leegyszerűsítése és felgyorsítása. A hatékonyságot az eredmények és a kitűzött célok közötti összhang alapján lehet mérni. Ez magában foglalja a tényállás pontos és teljes

körü feltárását, az eljárási akadályok azonosítását, a felesleges eljárások elkerülését, valamint a különböző eljárások differenciált alkalmazását. Fontos szempont az eljárásban részt vevők jogainak és kötelezettségeinek érvényesítése, illetve a bűnmegelőzés érdekében rendelkezésre álló eszközök hatékony kihasználása. A büntetőeljárás hatékonyságát azonban nem lehet elkülöníteni a büntetőjog célkitűzéseitől. Ezek között szerepel a büntethetőség feltételeinek, akadályainak, diszpozíciók, illetve következményeinek pontos meghatározása, a büntetőjogi felelősségre vonás körének szűkítése, valamint a szabadságelvonással nem járó szankciók bővítése. Ugyanakkor kiemelten fontos a visszaeső bűnelkövetők szigorúbb elbírálása, az enyhítő tényezők alkalmazásának korlátozása.⁴⁸

Szóval ugyan a gyors adatfeldolgozásnak és a jóval nagyobb adatbázis összevetésének köszönhetően, sokkal hamarabb hozhat valószínűsíthetően objektívebb döntést, mint általában, viszont a hatékonyság nem csak a gyorsaság, vagy a költséghatékonyságban tükröződik. Hogyan érzékelné akár egy jogos védelmi helyzet elbírálását vagy egy erős felindulásban elkövetett emberölést esetleg a különös kegyetlenséggel elkövetett emberölést?

Példának vegyünk egy fiatal csinos hölgy esetét, aki estekörnyékén egy rossz hírű utcán keresztül sétál haza, és az útjába akad egy kétes külsejű alak, aki a legerőszakosabban közeledik hozzá, ami addig nem fajul, hogy a hölgynek sikerül egy erősebb lökéssel a kétes külsejű alakot kihozni az egyensúlyából, aminek hatására az illető elesve a tarkóját bevágja és a földön marad. A probléma, hogy a lány e trauma átélése következtében zavart állapotba került és amikor azt látta, hogy még mozog az illető és megrémült, ráejtette a mellette található téglát. Ezt vajon hogyan határolná be egy MI?

Sokszor még maga az eljáró bíró számára is a legnagyobb nehézséget annak a mérlegelése jelenti, hogy mi minősül súlyosító vagy enyhítő körülménynek, továbbá, hogy a vizsgált ügy milyen mértékben hasonlít a korábbi ügyekben vizsgált tényezőkhez vagy különbözik azoktól.⁴⁹ Akkor egy algoritmusnak hogyan tanítanánk meg?

⁴⁸ Farkas Ákos: A falra akasztott nád pálca avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai, Miskolc, 2002, Osiris kiadó 98-100.o.

⁴⁹ Herke Csongor: Mesterséges intelligencia a büntetőjogi döntéshozatalban (JK, 2023/4., 165-176. o.) <https://szakcikkladatbazis.hu/doc/1207285> (2024. 12. 19.)

10. Jogorvoslathoz való jog, és az ellenőrzés kivitelezése?

Elsősorban az Alaptörvényre szeretnék hivatkozni, a XXVIII. cikk (1) bekezdésére, illetve a XXVIII. cikk (7) bekezdésére. Ezekben rejlő indokolási kötelezettség alkotmányos követelménye a bíróság döntési szabadságának abszolút korlátját jelenti, nevezetesen azt, hogy döntésének indokairól az eljárási törvényeknek megfelelően szükséges számot adnia. Ezzel áll szoros összefüggésben a jogorvoslathoz fűződő jog, ugyanis e jog hatékony gyakorlására kizárólag a bíróság döntését alátámasztó indokok ismeretében nyílik valódi lehetőség, ami alapját ez a jog adja „*Mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogorvoslattal éljen az olyan bírósági, hatósági és más közigazgatási döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti.*”⁵⁰ A bíró munkájában a saját lelkiismeretének is próbál megfelelni ekképpen is indokol, még ha bizonyos értelemben kötött is a keze, de minden utat is körbe jár, hogy valóban nemcsak törvényileg is helyes, de erkölcsileg is igazságos döntés születhessen. Ezáltal is formálódik a bírói gyakorlat, ezért is van szükség újításokra, hibák emberi szem által észrevett gyors koordinálására, mert ugyan igaz, hogy az ügyek valóban adatok halmaza, de a döntések éleket határoznak meg. Ezért is fontos, hogy az igazságszolgáltatásban legyen valamilyen felebiteli szerv, amelyeket emberek ellenőriznek. Hiszen, ha ez nincs akkor nem csak az esetleges rossz meglátás, megítélésen kell gondolkodni, hanem hogy bárki a megfelelő tudás és eszköz birtokában képes belenyúlni a rendszerbe és a saját elképzelése szerint felülmúlni és több ezer ügyből vajon kinek fog ez feltűnni? Viszont az sem megoldás, ha a másodfoknak minden egyes ügyet át kell vizsgálnia hiszen akkor nem jutottunk előre...

Akkor MI-vel ellenőrizzük az MI-t? Ez az elgondolás sem idegen hiszen a Meta már más MI modelleket ellenőrző MI-t készített⁵¹. A RAG (Retrieval Augmented Generation) „kiterjesztett generálás visszakeresése” hibrid keretként egy olyan technika, amely kiterjeszti a nagy nyelvi modellek (LLM) tudását és képességeit azáltal, hogy hozzáférést biztosít számukra külső információforrásokhoz, például adatbázisokhoz vagy dokumentumgyűjteményekhez, egyesíti a generatív és a visszakereső modellek erősségeit. Ez a kombináció harmadik felek tudásforrásait használja fel, hogy támogassa a belső reprezentációkat, hogy pontosabb és

⁵⁰ XXVIII. cikk(7) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogorvoslattal éljen az olyan bírósági, hatósági és más közigazgatási döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti.

⁵¹ Informatika és tudomány: Más MI modelleket ellenőrző MI-t készített a Meta (2024. október 21.) 1998-2024 SG.hu Kiadói Kft. <https://sg.hu/cikkek/it-tech/159220/mas-mi-modelleket-ellenorzo-mi-t-keszített-a-meta> (2024. 11. 10.) Az önfejlesztő modellek kiválthatnák a ma használt, gyakran költséges és nem hatékony, emberi visszajelzésből történő megerősítő tanuláshoz nevezett folyamatot, amelyhez emberi kurátorok hozzájárulása szükséges, akiknek speciális szakértelemmel kell rendelkezniük az adatok pontos címkézéséhez és az adatok ellenőrzéséhez.

megbízhatóbb válaszokat generáljon.⁵² Mi lehet ezzel a probléma? Elsősorban a lekérdezett adatok elfogultsága a RAG rendszerek a külső adatforrásokra való támaszkodás jelentős biztonsági és adatvédelmi aggályokat vet fel (*Nem létező szoftvercsomagokra hivatkoznak a programozást segítő MI-k*⁵³), ezek a rendszerek nagyban függenek a külső adatforrások minőségétől, ha azok elfogultak, avagy pontatlanok, hajlamos a rendszer tovább vinni ezeket a válaszaiban, aminek következtében nem biztosított azon szükséges konkrét esetekben a pártatlanság, ahol alapvető fontosságú.⁵⁴

Ha a két rendszer elkülönülne, vagy esetleg több különálló rendszernek kellene ugyan azt az ügyet megoldania, és ha a megoldások eltérnének nagy arányban, (egyfajta eredmény követes képen, az MI döntéseit szisztematikusan nyomon követve) akkor lenne érdemes az eset átvizsgálása? Ez a megoldás is ugyan azokat a hibákat rejtheti magában, amiket korábban ismertettem, de valóban egy fokkal megbízhatóbb rendszerről beszélhetünk, ám még így is sérül a jogorvoslathoz való jog és az átláthatóság (mi miért különbözne). Az ügyfelek számára hozzáférhető vajon azok a módszerek, amelyek alapján meghozza az ítéletet, vagyis szóba jöhetne-e a forráskód nyilvánossága? Ekkor lenne egyáltalán szükség bíróságokra (az újítások miatt, a komplex ügyek tárgyalása miatt ez a válasz egyértelmű, de ha az MI értékelő rendszere lekövethető, akkor a bírósági ítélet amellet, hogy kiszámíthatóbb és az ellenőrzési jog is megvalósulna, miért mennének el a felek külön olyan helyre, ahol ugyan azt az eredményt kapnák?). Sőt, ha a rendszer mindenki számára hozzáférhető, végig követhető a logikája az algoritmus láncoknak, akkor a bírósághoz fordulást eleve egy másodfoknak kellene tekinteni, vagy talán előzetes döntéshozatalként értelmezni az MI ítéletét? És azon érvekre kell reagálniuk továbbiakban a bíróknak, amivel kapcsolatban a felek, az intelligenciával nem értenének egyet és a bíróság csak ezeket vizsgálná, de ekkor egyrészt ugyan az a probléma vetődik fel, hogy valóban nélkülözhető az emberi tényező a bírósági rendszerben, másrészt valóban csökkenne az ügyteher, illetve ha az utóbbi kifejezésnél maradunk akkor az előzetes

⁵²Haziqa Sajid: Mi az a Retrieval Augmented Generation? (január, 2024) <https://www.unite.ai/hu/what-is-retrieval-augmented-generation/> (2024. 11. 10.)

⁵³ Informatika és tudomány: Nem létező szoftvercsomagokra hivatkoznak a programozást segítő MI-k (2024. október) 1998-2024 SG.hu Kiadói Kft. <https://sg.hu/cikkek/it-tech/159001/nem-letezo-szoftvercsomagokra-hivatkoznak-a-programozast-segito-mi-k> (2024. 11. 10.) Ez ijesztő, mert bűnözők könnyen létrehozhatnak egy olyan csomagot, amely egy a MI-szolgáltatások által gyakran előállított nevet használ, és telepakolhatják rosszindulatú szoftverekkel. Ezután már csak várniuk kell, hogy egy szerencsétlen fejlesztő elfogadja a mesterséges intelligencia javaslatát, és belerak a programjába egy olyan mérgezett csomagot, amely tartalmazza az átvett, korrumpált függőséget.

⁵⁴ Kiteworks Discover RAG: Key Benefits of Retrieval-Augmented Generation <https://www.kiteworks.com/risk-compliance-glossary/retrieval-augmented-generation/>

döntéshozatal jogerősnek kellene tekinteni és azon külső ellenőrzése, átláthatósága, garanciái mennyire biztosítható?

Büntetőeljárások keretében érvényesülő elvek, mint az ártatlanság védelmét jogszerűen megdöntheti egy algoritmus, illetve azon egyéb esetekben, mint a tanúk, szakértők meghallgatásakor ellentmondások merülnek fel, az MI milyen irányok alapján korrigálja, értékeli? Talán akkor élhetnének fellebbezéssel a felek, ha az így kapott eredmény meglehetősen sérti az eljárási jogait, vagy nem elég méltányos és egyéb jogát sérti (jogi vagy tényszerű szempontból helytelenek vagy hátrányosak számukra az ítélet, annak indokolása)? Hol lenne a határ? Minden erőszakos bűncselekmények esetében lehetne erről beszélni, ha az ítélet letöltendő szabadságvesztés, de akkor minden olyan bűncselekménynél, ítéletnél is, amely e büntetéssel fenyeget hiszen Magyarországon ez számít a legsúlyosabb központi büntetésnek, így a vádlottaknak mind meg van a joga, és lehetősége, hiszen mind ezek mellett, mennyire tekintenék legitimnek az MI eljárását, hogy egy gép dönt az életének további akár 20 évéről? Az a probléma, hogy bűncselekmények esetében nem lehet szűkíteni azt a kört, amely alapján csak ezen kizárólagos jogok sérelme miatt élhetnének jogorvoslattal a felek, korlátozva az előbbiekben felvázolt alaptörvényben megfogalmazott jogorvoslathoz való jog terjedelmét.

Az igazságos vagy tisztességes tárgyaláshoz való jog az anyagi igazság érvényre juttatásához szükséges, és az esetek többségében alkalmas eljárásra ad jogot, ezáltal a tárgyalás igazságosságát garantálja, és nem a döntés igazságosságát (ABH 1992, 59, 64). Így a tárgyalás akkor tisztességes, ha annak során az eljárás törvényes keretei, az eljárási jogok érvényesülése biztosítva van.⁵⁵ Pokol Béla különvéleménye alapján bírálja a EJEK függetlenségét és a döntései határozataikban történő idézést. *„Így én nem találom elfogadhatónak, hogy a bírói függetlenség minimumával sem rendelkező EJEK döntéseket azzal is legitimáljuk, hogy megidézzük itthoni alkotmánybírói döntéseinkben. Az EJEK működésének utóbbi időben nyilvánosságra került alapvető problémája, hogy az EJEK döntéseit ténylegesen nem az arra illetékes bírói tanácsok formálják ki az EJEK alapulvételével, hanem egy, az évek alatt kialakult kb. 300 fős emberjogi apparátus a bírák függetlenségének legelemibb hiánya mellett.”* Az MI, egy gép valóban képesek független és pártatlan döntést hozni, amely megfelel a jogállamiság elveinek? Valójában nem elképzelhetetlen, de előtte biztosítani kell azt az ellenőrzést, hogy minimalizálva legyen a beépített torzítások és figyelemmel kell kísérni az algoritmusok teljesítményét, számba venni a fejlesztők, programozói vagy megbízók torzításait

⁵⁵ 21/2020 (VIII. 04.) AB határozat

és preferenciáit, kiszűrve a már tárgyalt múltbeli adatokon alapuló előítéleteket. Akár a korábban említett szakapparátusi csoport, amely külön az MI miatt jönnének létre, töltené be ezt a felügyeleti szerepet.

Egy elmélet szerint a mesterséges intelligencia nem képes gondolkodásra az adatok alapján add egy szűrt választ, de maga gondolkodásra amire az ember képes, vagyis az emberi agyat valójában nem képes leképezni, ahhoz a világ összes számítógépe egyben kevés lenne. Jelenleg a mesterséges intelligenciamodelleket gyakran mesterséges neurális hálózatok formájában képzelik el, azonban az emberi gondolkodás nem csupán az idegsejtekre korlátozódik, az egész test is részt vesz benne, beleértve olyan agysejtípusokat is, mint a glia-sejtek, amelyek nem neuronok. Fokas (Athanasios S. Fokas) szerint a számítógépek a tudatos gondolkodásnak egy kis részét tükrözik, és maga a tudatos gondolkodás csak egy része az emberi megismerésnek. Fokas arra a következtetésre jutott, hogy a mesterséges intelligencia még messze van attól, hogy gondolkodásban felülmúlja az embert.⁵⁶

Tehát megállapíthatjuk, hogy jelenleg nem képes önálló gondolkodásra, de tételezzük fel, hogy eléri. Ha most kvázi objektív alapokon hallucinál, rosszul értelmez, vagyis röviden hibázik, akkor, ha képes lesz úgy gondolkodni, mint az ember, képes lesz arra amit az előzőekben kritikai álláspontként szerepeltettem, (szubjektív értékelési képesség vagy erkölcsi mérlegelés hiányossága). Mennyire állíthatnánk biztosan, hogy nem áll továbbra is fenn a torzulás, önkényesség veszélye, sőt akár az emberekre jellemző egyéb hátrányos részrehajlás, illetve egyébként is, de ebben az esetben főleg a felelősség a hibás döntésért, minősítésért kit terhelne? Vagy egyáltalán milyen szankció lépnének érvényben egy MI-vel szemben?

Az a megoldás sem elvetendő hogyha az ellenőrzés egyfajta jóváhagyáson alapuló módszeren alapulna, amikor bizonyos mintázattokat, rendszereket erre a célra létrejövő külön független jogászréteg bírálná felül, ugyanakkor milyen időközönként, illetve milyen mélységben milyen hatállyal? Vagy csak elfogadjuk hogy csak azon a területeken használhatóak az MI ahol javíthatja a bíróságokon belüli folyamatokat, például az ismétlődő feladatok automatizálása vagy a döntéshozatal pontosságának javítása, de így is az MI-kockázatok kezelésében, az adatvédelemtől az etikai végrehajtásig, „ki kell terjednie az AI-gyártók szigorú ellenőrzésére, megkövetelve számukra, hogy demonstrálják a megbízható adatintézkedéseket, az átlátható AI-

⁵⁶ComputerTrends: Tud-e a mesterséges intelligencia úgy gondolkodni, mint egy ember? 2024 január, <https://www.computertrends.hu/velemenytude-a-mesterseges-intelligencia-ugy-gondolkodni-mint-egy-ember-351947.html> (2024. 11. 10.)

irányítási kereteket és a megállapított etikai normák betartását. Ezzel a bíróságok biztosíthatják az AI technológiák felelősségteljes használatát, miközben megőrzik a bírósági eljárás integritását.”⁵⁷

Amihez meglátásom szerint, egyáltalán nem szabad kilyukadni, egy olyan ítélkezési rendszer kialakítása amelyben a szakképzett emberek az intelligencia döntéseit csak eljárásjogi szempontokból ellenőrzik, mert ha az elején ugyan még a törvényességi mércék alapján is eredményes rendszerről beszélhetnénk, az idő folyamán egy elkényelmesedett helyzetet fog generálni, ahol a mesterséges intelligenciában rejlő önkény teret nyer szankciók, és felelősség nélkül, (továbbá azon jogok köre is szűkül, amelynek biztosítására alkotmánybírósághoz történő fordulást tenné lehetővé⁵⁸), végeredménybe pedig a ma ismert bírósági rendszer nemcsak nagy mértékekben alakulna át, hanem meg is szűnne...

⁵⁷ Natalie Runyon, How to navigate ethics for common AI use cases in courts , Thomson Reuters Institute 2024. október <https://www.thomsonreuters.com/en-us/posts/ai-in-courts/navigating-ethics/> (2024. 11. 10.)

⁵⁸ Például, a nyilvánosság követelménye vagy a Magyarország Alaptörvénye alapján a XXVIII. cikk

(1) bekezdés Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.

(2) Senki nem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg.

(3) A büntetőeljárás alá vont személynek az eljárás minden szakaszában joga van a védelemhez. A védő nem vonható felelősségre a védelem ellátása során kifejtett véleménye miatt.

(7) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogorvoslattal éljen az olyan bírósági, hatósági és más közigazgatási döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti.

XXIV. cikk

(1) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyeit a hatóságok részrehajlás nélkül, tisztességes módon és ésszerű határidőn belül intézzék. A hatóságok törvényben meghatározottak szerint kötelesek döntéseiket indokolni.

11. Összegzés

Ebben a dolgozatban kritikai oldalról próbáltam megközelíteni azt a felvetést, miszerint a bíróság helyettesíthető a mesterséges intelligencia által. Arra a véleményre jutottam, hogy bármilyen megoldást is kerestem az átláthatóság, ellenőrzés biztosításának tekintetében, egyik válaszban sem tudtam nélkülözni az emberi tényező szükségességét. A bíróság döntése nem egy egyszerű matematikai képlet, nemcsak mintázatok, statisztikai eredmények, ugyanis ezek a döntések minden ügy esetében egyedi értékbírálat aláesik. A büntető ügyek a büntetőeljárások magukban rejtenek olyan különlegességet, amely tekintetében emberi életokról még ha nem is konkrétan élet-halálról, de megannyi sorsról döntenek, egyfajta törvényi elégtételt gyakorolva, ahol alkotmányos garanciák biztosítják a döntések jogszerűségét. Az MI esetében rengeteg olyan kockázati helyzet áll fen, amelynek nemcsak csökkentésére nem tudunk megfelelő biztosítékokat nyújtani, hanem abba sem leszünk biztosak, hogy ha egyáltalán észrevevesszük, megfelelő súllyal fogjuk tudni az adott döntés hibáira rátalálni, orvosolni, a megbízhatóságot vagy egyébként a legitimitást erősíteni. Dolgozatom célja egyáltalán nem az MI ellene irányuló tagadva a használatában rejlő előnyöket, hanem annak kockázati veszélyeire próbáltam nagyobb reflektorfényt bocsájtani és arra rávilágítani, hogy a bíróságokon szükség van a hűs-vér bírókra. Mert ugyan rengeteg előnyel jár, akár a hatékonyság, gyorsaság tekintetében, de nem szabad felborítani azon prioritásokat, amelyek akár a védelem oldaláról nézve egyébként is elsőbbséget élveznek. Az a rengeteg elsajátított ismeret, a sok évnyi tapasztalat és az a társadalmi státusz, amit a bíró képvisel nem váltható fel pár perc alatt, legalábbis nem teljes egészben, a bírói meggyőződés nem lehet leegyszerűsíteni mintákra, képletekre, pontokká, illetve az indokolási kötelezettség statisztikai válaszokká, továbbá azon elvárásoknak sem feleltethetőek meg, mint például speciális/generális prevenció biztosítása. Továbbá attól sem vonatkoztathatunk el, hogy az elkövetőket nem szabad egyformán kezelni, a szocializációs különbségek miatt a gondolkodásmódjuk és a felfogásuk eltérő, ezért a velük szembeni fellépést differenciálni kell. Nem pedig egy mintázat alapján, mindezekon felül a kockázati veszélyeket is figyelembe véve, hagyni az MI által helyesnek vélt döntéseit, hiszen a teljesen egyforma bánásmód figyelmen kívül hagyja egyéni háttérüket és az intézkedések eltérő hatását, így a különböző típusú elkövetőkben például a fiatal korúak esetében, teljesen máshogy csapódnak le ezen körülmények, következmények. Kiderült, hogy a hiba tényezők nem csak az emberi mivoltból fakad, és hogy az MI döntési esetében nem beszélhetünk konkrétan felelősségről, vagy a még kiforratlan jogorvoslatról. Ahhoz, hogy ezek előtérbe kerüljenek biztosítani kell az átláthatóságot (döntés folyamata, a döntések visszakövethetősége és szükség esetén a hibák

felelősének azonosítását), etikai kódexek, biztonságos használat uniós szintű szabályozása, az MI-re vonatkozóan, ellenőrzést a gépi önkényesség ellen.⁵⁹ Azzal szerintem mindenki egyetért, hogy felelősség tekintetében emberi felelősségvállalás ne szűnjön meg teljesen, de kire „húzzuk a vizes lepedőt”? Gyártókra, fejlesztőkre, felhasználókra bizonyos ételemben a vádra, netán maga az államra vagy egyszerűen csak hozzunk létre egy MI felelősségi alapot biztosítási jelleggel, amelyből folya a kárpótlás vagy kártérítés, vagy magát a mesterséges intelligenciát ruházzuk fel valami személyiséggel, de hogy és milyen szankcióval, következményekkel? Az egész téma rendkívül aktuális és még kiforratlan, kíváncsian várom az elkövetkezendő változásokat.

A fejlődés útjában nem állhatunk, de azon határvonalait, irányait nekünk kell szabályozni ahhoz, hogy előre vigyen minket S ne hátrányunkra létezzen, korlátozva az embert, hogy önmagát jobbra tegye.

⁵⁹ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2024/... RENDELETE (...) a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok megállapításáról, valamint a 300/2008/EK, a 167/2013/EU, a 168/2013/EU, az (EU) 2018/858, az (EU) 2018/1139 és az (EU) 2019/2144 rendelet, továbbá a 2014/90/EU, az (EU) 2016/797 és az (EU) 2020/1828 irányelv módosításáról (a mesterséges intelligenciáról szóló rendelet) <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-24-2024-INIT/hu/pdf> 61. oldal

12. Irodalomjegyzék

12.1. Felhasznált jogszabályok

Magyarország Alaptörvénye XXVIII. cikk

- (1) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.
- (2) Senki nem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg.
- (3) A büntetőeljárás alá vont személynek az eljárás minden szakaszában joga van a védelemhez. A védő nem vonható felelősségre a védelem ellátása során kifejtett véleménye miatt

(7) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogorvoslattal éljen az olyan bírósági, hatósági és más közigazgatási döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti.

XXIV. cikk (1) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyeit a hatóságok részrehajlás nélkül, tisztességes módon és ésszerű határidőn belül intézzék. A hatóságok törvényben meghatározottak szerint kötelesek döntéseiket indokolni.

Be. 566. § (1) A bíróság a vádlottat a vád alól felmenti, ha a cselekmény nem bűncselekmény, a bűncselekményt nem a vádlott követte el, nem bizonyított a bűncselekmény elkövetése vagy az, hogy a bűncselekményt a vádlott követte el, vagy, a vádlott büntethetőségét, illetve a cselekmény büntetendőségét kizáró ok állapítható meg.

Be. 610. § Teljes megalapozatlanság esetén a másodfokú bíróság nem ügydöntő végzésével hatályon kívül helyezi az elsőfokú bíróság ítéletét és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasítja

12.2. Írott források

NAGY Adrienn: A mesterséges intelligencia és a digitalizáció jelentősége és lehetséges hasznosítási területei az igazságszolgáltatásban; Infokommunikáció és Jog, 2022/2. E-különszám,

KÁRMÁN Kinga: Nyomokban kódokat tartalmazhat? A mesterséges intelligencia igazságszolgáltatásban történő alkalmazásának alkotmányjogi vonatkozásai a tisztességes eljáráshoz való jog tükrében; MTA Law Working Papers, 2021/2. 11. o.

Cséka Ervin: Az ügyész jogállása a büntetőeljárásban. 236. o In: Ligeti Katalin (szerk.): Wiener Imre Ünnepi Kötet. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2005. 231–241. o. (Cséka 2005)

Bartkó Róbert-Elek Balázs-Fantoly Zsanett-Herke Csongor: A büntető eljárásjog tankönyve, Budapest, ORAC Kiadó, 2024., 293. oldal

Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2012. 314-315. o.

Kúria Büntető-Közigazgatási-Munkaügyi és Polgári Kollégiumai Joggyakorlat-Elemző Csoport, Összefoglaló vélemény Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései, (Dr. Molnár Ambrus tanácselnök, Kúria; Szucsikné dr. Soltész Ilona tanácsjegyző, Kúria)) Budapest, 2017. október https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefogl_velemen_y_iteleti_bizonyosság.pdf 17.o (2024. 11. 10.)

Bencze Mátyás – Kovács Ágnes „Nem foghat helyt” – Az Alkotmánybíróság az indokolási kötelezettség teljesítéséről (a Kúria és az Alkotmánybíróság felkérésére készült. Kézirat lezárva: 2017. július 31.) MTA Law Working Papers, Budapest 2018/10. 5.o

Elek Balázs – Háger Tamás: A megalapozott tényállás és az indokolási kötelezettség összefüggései Szakcikk Adatbázis, Büntetőjogi Szemle, 2023/1. szám 8-16. oldal

Péter Kitti: Bírói kompetenciák a XXI. században, különös tekintettel a mesterséges intelligencia terjedésére Szakcikk Adatbázis Magyar Jog 2022/10. 561-572. o. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/5664423> (2024. 11. 10.)

Székely György László: A vádelv eróziójának veszélye a legújabb bírói gyakorlat fényében, Szakcikk Adatbázis Magyar Jog 2022/9. szám 523-530. o.

Fráter- Bihari Eszter: a mesterséges intelligencia igazságszolgáltatásban való alkalmazhatóságának jogi és etikai kérdései Miskolci Jogtudó HU ISSN 2630-9505 2022/3. szám 1-8.

Herke Csongor: Mesterséges intelligencia a büntetőjogi döntéshozatalban (JK, 2023/4., 165-176. o.) <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/1207285> (2024. 12. 19.)

Shaun, Lim: Judicial Decision-Making and Explainable Artificial Intelligence. Singapore Academy of Law Journal. 2021/33. sz. 311.

Farkas Ákos: A falra akasztott nád pálca avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai, Miskolc, 2002, Osiris kiadó 98-100.o.

12.3. Online hivatkozások

Az Európai Unió Tanácsa, Sajtóközlemény: A mesterséges intelligenciáról szóló rendelet: a Tanács zöld utat adott a mesterséges intelligenciára vonatkozó – a világon az első – jogszabálynak <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2024/05/21/artificial-intelligence-ai-act-council-gives-final-green-light-to-the-first-worldwide-rules-on-ai/> (2024. 11. 05.)

EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2024/... RENDELETE (...) a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok megállapításáról, valamint a 300/2008/EK, a 167/2013/EU, a 168/2013/EU, az (EU) 2018/858, az (EU) 2018/1139 és az (EU) 2019/2144 rendelet, továbbá a 2014/90/EU, az (EU) 2016/797 és az (EU) 2020/1828 irányelv módosításáról (a mesterséges intelligenciáról szóló rendelet) <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-24-2024-INIT/hu/pdf>

European Commission: Aleksandra Przegalinska: Artificial Intelligence – Explainer in 3 levels of complexity <https://audiovisual.ec.europa.eu/en/video/I-206884?lg=EN&sublg=hu> (2024.12.02)

Európai Parlament: Mi az a mesterséges intelligencia és mire használják? <https://www.europarl.europa.eu/topics/hu/article/20200827STO85804/mi-az-a-mesterseges-intelligencia-es-mire-hasznaljak> (2024.12.02)

Az Európai Unió: A mesterséges intelligencia fejlődése (Aleksandra Przegalińska, lengyel MI szakértő beszámol a gépi tanulás fejlődéséről, céljáról és jövőjéről.) https://learning-corner.learning.europa.eu/learning-materials/evolution-artificial-intelligence_hu (2024.12.04)

Országos Bírósági Hivatal (Magyarország Bíróságai): A beszédfelismerő és –leíró szoftverek <https://birosag.hu/birosagokrol/digitalis-birosag/beszedfelismero-es-leiro-szoftverek> (2024. 11. 10.), E-akta – Digitális Bíróság Projekt <https://birosag.hu/birosagokrol/digitalis-birosag/e-akta> (2024. 11. 10.), Távmeghallgatás – VIA VIDEO PROJEKT <https://birosag.hu/birosagokrol/digitalis-birosag/tavmeghallgatas-via-video-projekt> (2024. 11.

10.), Digitális Bíróság videótár <https://birosag.hu/birosagokrol/digitalis-birosag/videotar> (2024. 11. 10.) Nemzeti Infokommunikációs Szolgáltató Zrt. <https://nisz.hu/> (2024. 11. 10.)

University College London, How artificial intelligence ended up in court ? AI predicts outcome of human rights cases 2020. február <https://www.ucl.ac.uk/engineering/case-studies/2020/feb/how-artificial-intelligence-ended-court> (2024. 11. 09.)

Fairness, equality, justice: Artificial intelligence (AI), data and criminal justice https://www.fairtrials.org/campaigns/ai-algorithms-data/?gad_source=1 (2024. 11. 09.)

Natalie Runyon, How to navigate ethics for common AI use cases in courts , Thomson Reuters Institute 2024. október <https://www.thomsonreuters.com/en-us/posts/ai-in-courts/navigating-ethics/> (2024. 11. 10.)

Benjamin Weiser, Jonah E. Bromwich Michael Cohen Used Artificial Intelligence in Feeding Lawyer Bogus Cases <https://www.nytimes.com/2023/12/29/nyregion/michael-cohen-ai-fake-cases.html> (2024. 11. 10.),,

Varun Magesh, Faiz Surani, Matthew Dahl, Mirac Suzgun, Christopher D. Manning, Daniel E. Ho: AI on Trial: Legal Models Hallucinate in 1 out of 6 (or More) Benchmarking Queries (Stanford University Human-Centered Artificial Intelligence) <https://hai.stanford.edu/news/ai-trial-legal-models-hallucinate-1-out-6-or-more-benchmarking-queries> (2024. 11. 10.)

Üveges István: A feketedoboz jelensége és következményei a mesterséges intelligencia alapú technológiákban <https://jogaszvilag.hu/a-jovo-jogasza/a-feketedoboz-jelensege-es-kovetkezmenyei-a-mesterseges-intelligencia-alapu-technologiakban/> (2024. 11. 10.)

Informatika és tudomány: Más MI modelleket ellenőrző MI-t készített a Meta (2024. október 21.) 1998-2024 SG.hu Kiadói Kft. <https://sg.hu/cikkek/it-tech/159220/mas-mi-modelleket-ellenorzo-mi-t-keszitett-a-meta> (2024. 11. 10.)

Haziqa Sajid: Mi az a Retrieval Augmented Generation? (január, 2024) <https://www.unite.ai/hu/what-is-retrieval-augmented-generation/> (2024. 11. 10.)

Informatika és tudomány: Nem létező szoftvercsomagokra hivatkoznak a programozást segítő MI-k (2024. október) 1998-2024 SG.hu Kiadói Kft. <https://sg.hu/cikkek/it-tech/159001/nem-letezo-szoftvercsomagokra-hivatkoznak-a-programozast-segito-mi-k> (2024. 11. 10.)

Kiteworks Discover RAG: Key Benefits of Retrieval-Augmented Generation <https://www.kiteworks.com/risk-compliance-glossary/retrieval-augmented-generation/>

ComputerTrends: Tud-e a mesterséges intelligencia úgy gondolkodni, mint egy ember? 2024 január, <https://www.computertrends.hu/velemenytude-a-mesterseges-intelligencia-ugy-gondolkodni-mint-egy-ember-351947.html> (2024. 11. 10.)

K-Monitor, Mikor veszik át a közigazgatást az algoritmusok? orsivin // 2021.04.13. https://k.blog.hu/2021/04/13/algovrithms_2 (2024.12.20)

Bluebird Réfi Balázs: Mesterséges Intelligencia: Mi az AI és mire használható? <https://bluebird.hu/mesterseges-intelligencia/> (2024.12.20)

12.4. Bírósági határozatok

BH+ 2011.2.51 I. Legf. Bír. Bfv.III.927/2010.

Kúria Hkf.III.331/2022/41

Bfv.III.868/2012/14.szám (BH 2014.103)

21/2020 (VIII. 04.) AB határozat

1/2007. BK vélemény

12.5. Egyéb forrás

Mesterséges intelligencia (chatgpt), kritikaként javasolt, általam megfogalmazott többszörösen összetett mondatok leegyszerűsítésében kértem a segítséget pár esetben, illetve a külföldi oldalak fordításában.